

Doğu Cephesinde Yeni Bir Şey Yok: Rusya-Ukrayna Savaşı Sonrası Avrupa’da Savaş Hazırlıkları

All Quiet on the Eastern Front: European Societies
after the Russia-Ukraine War

Cemil SAĞLAM*

Öz

Bu makalede bazı Avrupa ülkelerinin artan güvenlik tehditleri sonrası toplumlarını olası bir savaş ve krize nasıl hazırladığı sorusuna cevap aranmıştır. Modern dönemle birlikte savaşların cephe gerisini de etkiler hale gelmesiyle siviller de savaşın birer parçası haline geldi. Buna mukabil devletler insanların savaşın yıkıcı etkileri karşısında hazırlıklı kılmak için çeşitli uygulamalar geliştirmiştir. Soğuk Savaş yıllarında birçok ülkede Topyekûn savunma adıyla yürütülen faaliyetler de bu anlayışın bir ürünüdür. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından birçok ülkede rafa kaldırılan uygulamalar 2014 sonrasında ve özellikle Rusya-Ukrayna Savaşıyla birlikte Avrupa toplumlarının savaş ve kriz karşısındaki hazırlıklarıyla tekrar gündeme getirmiştir. Çalışmada yapılan hazırlıkların devrimsel yenilikler taşımadığı iddiasından hareketle ülkelerin tehdit algısı, tarihsel hafıza ve geçmiş topyekûn savunma tecrübelerinin güncel uygulamaları şekillendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Makalenin son kısmında ise Türk toplumunun savaş ve krizler karşısındaki toplumsal hazırlığının kısa bir tarihçesi verilerek topyekûn savunma konsepti açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Topyekûn Savunma, Sivil Savunma, Soğuk Savaş, Rusya-Ukrayna Savaşı, Ordu ve Toplum.

Abstract

This article seeks to answer the question of how some European countries prepare their societies for possible wars and crises in the wake of increasing security threats. In the modern era, civilians have also become a part of the war, since the wars have started to affect those behind the frontlines. In response to this, states developed various practices to prepare their people for the devastating effects of war. The activities carried out under the name of Total Defence in many countries during the Cold War years were a product of this understanding and preparations. The applications that were shelved in many countries after the collapse of the Soviet Union have been

* Arş. Gör., Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Askerî Sosyoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0001-6740-5748, e-posta: cemil.saglam@outlook.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 25.09.2023
Kabul Tarihi / Accepted: 12.11.2023

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

brought back to the agenda after 2014 especially with the Russian-Ukrainian War and with the preparations of European societies against war and crisis. Based on the claim that these preparations do not carry revolutionary innovations, this study concludes that the threat perception, historical memory, and past collective defence experiences of the countries shape the current practices. The last part of the article evaluates a brief history of the social preparedness of Turkish society in war and crises in terms of the concept of total defence.

Keywords: *Total Defence, Civil Defence, Cold War, Russia-Ukraine War, Armed Forces and Society.*

Summary

This article analyses the social preparedness of European countries in response to the change in their security perceptions caused by threats from the Russian Federation. During the Cold War, total defence plans, in which the population was also actively involved, were developed in the Europe against the Soviet Union. Such defence plans were not only the policies of the countries themselves but also the obligations imposed by the alliance as they were members of NATO. These practices were either abandoned or their scope was limited in many European countries in the aftermath of the Cold War. Moreover, with the changing international system in this new era, armies and their tasks have also changed, thus creating a situation that armies alone cannot cope with. Armies now must be prepared not against the communist enemy behind the Iron Curtain, but against new and uncertain threats such as terrorism, cyber-attacks, ethnic conflicts, and migration. A large and centralised enemy has gone and replaced by a small and decentralised one. Moreover, war is no longer about big battles and decisive victories but about problems affecting civilian life, such as refugees and famine.

This has led to the tasking of armies, which had a national defence mission during the Cold War, with different missions ranging from counterterrorism to humanitarian assistance. These changes in the definition of their missions have also strained the capabilities of armies. For this reason, today some states try to make their societies a part of national defence to increase the resilience of society in times of war and crisis and to reduce the burden on the military in national defence. However, at this point, many Western states have encountered a common problem. Today, with the rise in living standards, people tend to protect and improve this standard, leading a significant decrease in their desire to fight. Today, especially in Western democracies, this situation has diminished national sentiment, whereas individual values have become more important in society. Most of the industrial societies, which have not seen war for many years and which have been shaped by the market economy, have become less tolerant of military casualties. In other words, industrialised Western societies do not want to fight. Therefore, preparing their societies for war and crisis has become a major challenge for most of the Western democracies.

In such an environment, Russian Federation's illegal annexation of Crimea in 2014 was a milestone for European states. Russia's increasingly aggressive foreign policy has been a strong warning to Europe to review its societal preparedness for crisis. For this reason, today many European countries makes intensive efforts to increase the resilience of their societies to war and crisis. Due to the threat of the Russian Federation, many states, especially Eastern European ones, have revised and reintroduced the collective defence practices developed against the Soviet Union during the Cold War.

This article examines the impact of the total defence concept, which emerged because of the Cold War, on the social preparedness of contemporary Western democracies for war and crisis. The study contributes to the Turkish academic literature by providing a general portrait of the preparations made in Europe and categorising these preparations in terms of their characteristics. The countries studied in the study are mostly selected among the European countries that are neighbouring or close to the Russian Federation, which has pursued an aggressive and expansionist foreign policy especially since 2014. France, which does not perceive a threat from the Russian Federation, is included in the study due to the role of the concept of total defence in maintaining social cohesion as well as security concerns. In the last part, the study evaluates the historical experiences and the current situation of Turkey, which fought a total war for independence, in terms of the concept of total defence.

After examining the selected countries, the steps taken by European countries today to make their societies part of national defence can be roughly divided into three groups. The first group consists of countries with insufficient population and military power, which try to increase their military power and capabilities for irregular warfare by making their societies an important part of their defence plans. Examples of such countries are the sparsely populated Baltic states, which, in a possible war, plan to mobilise their populations to resist invaders until the arrival of the allied forces. The current practices in these countries, where the population may also play a role as a militia in war, are among the most active examples of the concept of total defence today.

The second group is the countries that have a certain population and military power but still cannot ensure their national security on their own for a long time. Poland and the Scandinavian countries might be cited as examples of this group; these countries try to prepare their societies for war by strengthening social resistance and, at the same time, by lightening the burden of their armed forces. In these countries, the preparation of society for war and crisis is today more focused on civil defence.

The third group can be classified as countries that, thanks to their population and military power, can provide for their national defence without the need for an ally. zresilient in the face of threats such as terrorism, while, at the same time, aiming to unify the fragmented social structure.

In conclusion, looking at these three groups together, it is possible to say that the preparation of societies in Europe today is highly influenced by the examples of the Cold War years. Although there are some common patterns at this point, countries try to use their societies in national defence depending on the size of the threat and their population and military power. From this point of view, it is important for Turkey, which has been exposed to the threat of terrorism for many years, to strengthen its social resistance against terrorism by taking into account the examples in Europe.

Giriş

Sovyetler Birliği'nin 1991'de çöküşünün Avrupa'nın güvenlik algılarında neden olduğu değişim yadsınamaz. Yanı başlarındaki tehditkâr gücün bir anda ortadan kalkması Avrupa'nın büyük güçlerinin askerî ve sosyal açıdan kapsamlı bir değişim yaşamasını da beraberinde getirdi. Bu yeni dönemle birlikte artık ordular da Demir Perde'nin ardındaki kızıl düşman yerine, terörizm, siber saldırılar, etnik çatışmalar ve göçler gibi kaynağı kolayca belirlenemeyecek yeni tehditlere karşı hazırlanmaya başladı. Kitlesel bir tehdidin yerini bu tür merkezî olmayan küçük ve belirsiz tehditlere bırakmasıyla seferberliği kolay, küçük, maliyet etkin ve teknolojik orduların meydana getirilmeye çalışıldı fakat bu girişimler savunma bütçelerinin şişmesine neden oldu.¹

Tüm bu değişimlerin yaşandığı yıllarda artık savaş denildiğinde akla büyük çarpışmalar ve kesin sonuç veren nihai muharebelerden ziyade mülteciler ve açlık gibi sivil yaşamı etkileyen sorunların gelmeye başladı.² Bu durum Soğuk Savaş döneminde görevleri ulusal savunma olarak kesin bir şekilde belirlenebilen ordulara terörle mücadeleden insani yardıma kadar geniş bir yelpazede görevler yüklenmesini de beraberinde getirdi.³ Orduların görev tanımındaki bu radikal değişim onların mevcut kabiliyetlerini de zorladı. Bundan ötürü günümüzde bazı devletler hem savaş ve kriz karşısında toplumun dayanıklılığını arttırmak hem de ulusal savunmada ordunun yükünü hafifletmek için birtakım uygulamaları yürürlüğe koymuştur.

Ancak bu noktada Batılı birçok devlet ortak bir sorundan mustarıptir. Günümüzde yaşam standartlarının iyileşmesiyle insanların bu standardı koruma ve arttırmaya yönelik tercihlerde bulunması onların savaşıma isteklerinde de kayda

¹ Ancak bu değişiklikler bekleneceği üzere savunma harcamalarında sürekli bir düşüşe neden olmadı. 1991'de Avrupa ülkeleri 141,43 milyar dolar savunma harcaması yapmışken bu sayı 2011'de 222,82 ve 2021'de 257,1 milyar dolara ulaşmıştır. Harcamalardaki artışta Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Avrupa'da kurulan yeni devletlerin katkısı sınırlı olurken askerî harcamaların seyrinde yine Soğuk Savaş öncesi büyük askerî güçler belirleyici olmuştur. "Military expenditure (current USD) - European Union Data", <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=EU>, erişim 19.10.2023.

² Herfried Münkler, *Yeni Savaşlar*, İletişim Yayınları, 2010, s. 34.

³ Barış Ateş, "Askerî Değişim: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerine Bir İnceleme", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10:1, 2020, s. 25.

değer bir azalmaya neden oldu.⁴ Bugün özellikle Batılı demokrasilerde gözlenen bu durum ulusal bilincin yitirilmesini ve toplumda bireysel değerlerin daha ön plana çıkarılmasını beraberinde getirmiştir.⁵ Uzun yıllardır savaş yaşamamış ve tüketim ekonomisinin konformist politikalarıyla şekillenmiş çoğu endüstriyel toplumun asker kayıpları karşısındaki müsamahasızlığı da bunun bir sonucudur.⁶ Yani kaybedecek çok şeyi olan endüstriyel Batı toplumları savaşmak istememektedir. Bu yüzden toplumlarını savaş ve kriz yönetimine hazırlamak çoğu Batı demokrasisi için ciddi bir sorun haline geldi.

Buradan hareketle bu makalede Soğuk Savaş'ın bir ürünü olan topyekûn savunma konseptinin günümüz Batı demokrasilerinin savaş ve krizler karşısındaki toplumsal hazırlıkları üstündeki etkisine odaklanıldı. Çalışma, temelde Avrupa'da yapılan hazırlıkların genel bir resmini çizip bu hazırlıkları nitelikleri bakımından sınıflandırmasıyla Türkçe literatüre katkı sağlamaktadır. Makalede ele alınan ülkeler özellikle 2014'ten beri saldırgan ve yayılmacı bir dış politika benimsemesi dolayısıyla çoğunlukla Rusya Federasyonu'na sınırdaş veya yakınında bulunan Avrupa ülkeleri arasından seçildi. Rusya Federasyonu'nu kaynaklı bir tehdit hissetmeyen Fransa ise topyekûn savunma dâhilinde değerlendirilebilecek uygulamaların sadece güvenlik açısından değerlendirilemeyeceğini gösterme amacıyla çalışmaya dâhil edildi. Son kısımda ise topyekûn bir bağımsızlık mücadelesi vermiş Türkiye'nin tarihi tecrübeleri ve günümüzdeki durumunun topyekûn savunma konsepti açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

1. Sivil Savunmadan Topyekûn Savunmaya

Topyekûn Savunma “*total defence*” konsepti aktif bir savunma düşüncesinin bir ürünüdür. Silahlı kuvvetlerin yanında bakanlıklar, özel sektör ve sivil toplum ortaklığıyla ordunun “asil” görevi olan muharebeye odaklanması için askerî olmayan tali görevlerin toplumun da yardımıyla yerine getirilmesini amaçlar. Toplumların ulusal savunmada ordularının yanında görev almasından önce sivillerin savaşın bir parçası haline gelişi ve buna karşın alınan önlemlere kısaca değinmekte fayda var. Amerikan İç Savaşı (1861-65)'ya başlayan Fransa-Prusya Savaşı (1870-71) ve Rus-Japon Savaşı (1905) ile devam eden süreçte sivillerin savaşta hedef alınmaları kanıksanmıştır.⁷ Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde ise cephe gerisindeki halkı koruyacak birtakım tedbirlerin alınması zaruri bir hale gelmiş ve sivil savunma uygulamaları hayata geçirilmeye başlanmıştır.

⁴ Ronald F Inglehart, Bi Puranen ve Christian Welzel, “Declining Willingness to Fight for One's Country: The Individual-Level Basis of the Long Peace”, *Journal of Peace Research*, 4:52, 2015: s. 419.

⁵ Charles C. Moskos, “Military Systems in the 21st Century: Changes and Continuities”, Timothy Edmunds ve Marjan Maletić, (ed.), *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles*, IOS Press, Amsterdam, 2005, s. 23.

⁶ Edward N. Luttwak, “Toward Post-Heroic Warfare”, *Foreign Affairs*, 3:74, 1995, s. 115,

⁷ Mehmet Beşikçi, “On Yıllık Harp ve Topyekûn Seferberlik”, Gültekin Yıldız, (ed.), *Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri, 1792-1918*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s. 208-209.

Sivil savunmayla cephe hattının gerisindeki başta kadın, çocuk ve yaşlılar olmak üzere muharip olmayanların daha az zarar görmesi hedeflenmiştir.⁸ Fakat savaş öncesinde yapılan teorik planlamalar her ne kadar kusursuz görünse de pratikte işler nadiren planlandığı gibi ilerlemiştir.⁹ Uygulamalardaki aksaklıklar doğal olarak sivil savunmanın işlevselliğini de tartışmaya açmış ve bu uygulamaların toplumu savaşın etkilerinden korumanın yanında başka amaçlara hizmet ettiğine dair iddiaları da gündeme getirmiştir.¹⁰ Soğuk Savaş yıllarında ABD'deki sivil savunma faaliyetlerinde Amerikan hükümetlerinin gizli bir ajandası olduğu iddiaları da bu tür eleştirilerden kaynaklanır.¹¹

Ayrıca nükleer bir savaşta sivilleri korumak için alınan önlemlerin daha güçlü nükleer silahların geliştirilmesiyle yetersiz kaldığı bir döngüye girilmesi hükümetlerin de sivil savunma uygulamalarına olan güveni sarsmıştır.¹² İsviçre Federal Sivil Savunma Ofisi'nin 1983'teki bir raporunda olası bir nükleer savaşta 100 sivil kaybına karşın bir asker kaybı olacağı tahmini nükleer bir savaşta askeri olduğu gibi sivilleri korumanın da pek mümkün olmadığını gösterir.¹³ Ancak unutulmamalıdır ki sivil savunmaya yönelik bu tür eleştiriler özellikle nükleer savaşa hazırlık noktasında yoğunlaşır.¹⁴ Konvansiyonel araçlarla gerçekleşecek bir savaşta ise toplumun bu tür uygulamalar ile hazırlıklı bir hale getirilmesi daha olasıdır.

Buradan hareketle nükleer caydırıcılığın ülkeleri konvansiyonel savaşa yönlendirdiği bir ortamda toplumun muharip olmayan görevleri üstlenerek savaşın kazanılmasına katkı sağlama fikri savunma politikalarının bir parçası haline gelerek

⁸ Savaşın karakterindeki değişimlerle birlikte sivil savunma uygulamaları da değişmiştir. Sivilleri konvansiyonel savaşın etkilerinden koruma amacıyla ortaya çıkan sivil savunmaya kısa sürede nükleer saldırılar karşısında da toplumu hazırlama görevi yüklenmiştir. Lawrence J. Vale, "Origins and Definitions of Civil Defence", Lawrence J. Vale, (ed.), *The Limits of Civil Defence in the USA, Switzerland, Britain and the Soviet Union*, Palgrave Macmillan, London, 1987, s. 21, 44.

⁹ Her gün sivil yerleşim birimlerinin stratejik bombardımana tutulduğu İkinci Dünya Savaşı, alınan önlemlerin istenilen seviyede olmadığını göstermiştir. Örneğin 1939'da Londra'da İmparatorluk Savunma Komitesi Tahliye Alt Komitesi (Evacuation Sub-Committee of the Committee of Imperial Defence) gözetiminde hazırlanan tahliye planları, Alman hava saldırıları sonrası oluşan panikle bir anda işe yaramaz hale gelmiş çoğu sivil, saldırılar sürerken tahliye edilmeyi reddetmiştir. Liverpool'da ise ülkenin iç kesimlerine tahliye edilen siviller yeterli hazırlık yapılmadan gönderildikleri yerlerde kırsal yaşamın çetin şartlarıyla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Angus Nicoll, "Preparing for War: No Lessons Learned", *Medicine and War* 2:2, 1986, s. 104.

¹⁰ Soğuk Savaş'taki sivil savunma uygulamalara feminist perspektiften yaklaşan Cynthia Enloe, bu uygulamalar ile cinsiyet rollerinin yeniden üretildiğini ve toplumun askerleştirildiğini iddia etmektedir. Cynthia Enloe, *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives*, University of California Press, California, 2000, s. 294.

¹¹ Amerika'da nükleer tehdit karşısında alınan önlemler ve sivil savunma uygulamalarına toplumu askerleştirdiği yönünde eleştiriler yöneltilmiştir. Deborah Cowen ve Emily Gilbert, *War, Citizenship, Territory*, Routledge, New York, 2008, s. 98.

¹² Dee Garrison, *Bracing for Armageddon: Why Civil Defense Never Worked*, Oxford University Press, New York, 2006, s. 123.

¹³ Aynı raporda 1. Dünya Savaşı'nda bu oran 20 askere karşın 1 sivil olarak hesaplanmıştır. Vale, "Origins and Definitions of Civil Defence", s. 17.

¹⁴ Nicoll, "Preparing for War", s. 108.

topyekûn savunma konseptini dođurmuŐtur. Toplumunu savaş ve krizlerin etkilerinden koruması dolayısıyla sivil savunma ve topyekûn savunma konsepti büyük benzerlikler taŐımakta. Ancak sivil savunmada amaç toplumun koruması iken topyekûn savunma, sivil savunma uygulamalarını da kapsayacak bir Şekilde savaş ve krizlerde toplumdan yararlanılmasını hedefleyen bir devlet politikasıdır. Yani topyekûn savunma sivil savunmanın aksine toplumu sadece korumayı değil onu eğitip riskli olmayan görevlerde kullanarak belli bir düzeyde ülkenin savaŐma gücüne katkı yapmasını hedefler.

Maddi manevi tüm ulusal güç unsurlarının eŐgüdümle savaşa yönlendirilerek yapılması bakımından topyekûn harb aslında topyekûn savunmanın gerekçelerini de hazırlamıŐtır. “*Harp tarihinin bize gösterdiği gibi, nasıl ki sarılmıŐ bir kale içerisindeki halk harbin taziyeki ve hayati önemdeki malzemelerin kılığı dolayısıyla kaleyi teslim etmek zorunda bırakılırlarsa uluslar da abluka ve propaganda gibi araçlar yoluyla teslim olmak zorunda kalacaklardır. Bu duruma göre topyekûn harp yalnız askerî kuvvetlerle değil, dolaylı biçimde ulusların kendilerine karşı bir harekettir.*”¹⁵ Ludendorff bu ifadesiyle savaşın toplumu kuŐattıđı bir ortamda ülkenin savunulmasında toplumun da rol almasının gerektiğini savunur. Yani toplumun savaşın bir parçası kılınması bakımından her iki uygulama da birbirine benzemekle topyekûn savunma, adından da anlaşılacağı üzere savunmacı bir nitelik taşır ve topyekûn savaşta madalyonun öteki yüzünü oluŐturur.¹⁶

Topyekûn savunmanın kökenleri 20. Yüzyılın başına kadar gtrlebilde de bugünkü uygulamalara etkisi bakımından Soğuk Savaş’ta Yugoslavya, İŐve, İsrail ve Singapur gibi farklı güvenlik algısına sahip birçok devletin uyguladığı ulusal savunma politikaları daha belirleyicidir.¹⁷ Soğuk Savaş’ta birçok Avrupa ülkesinde devlet aygıtının toplum ortaklığıyla Sovyetler karşısındaki bu örgütleniŐi Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla önemini kaybetmiŐtir. Ancak Rusya Federasyonu’nun yıldan yıla saldırganlaŐan dış politikası ve 2014’te Kırım’ın ilhakı Avrupa’nın birçok ülkesinde topyekûn savunma uygulamalarını tekrar gündeme taŐımıŐtır. Yani 2014’le başlayan geliŐmelerle birlikte birçok ülke nceki Sovyet tehdidine benzer bir Şekilde kendilerini Rusya tehdidi karşısında bulmuştur. Ayrıca bugün NATO yesi ülkelerde askerî sevkiyatların %90’a varan kısmı sivil yükleniciler tarafından gerçekleŐtirilmekte. Savunma amaçlı kullanılan uydu sistemlerinin %50’sinden fazlası yine sivil sektör tarafından sağlanmaktadır.¹⁸ Yani sivil altyapıda meydana gelecek olumsuzluklar askerî harekt kabiliyeti üzerinde büyük etkileri olacaktır.

¹⁵ Erich von Ludendorff, *Topyekûn Harp*, ev. Erhan ıfci ve Aynur Onur ıfci, Dergh Yayınları, İstanbul, 2017, s. 17.

¹⁶ Ieva Berzina, “From ‘Total’ to ‘Comprehensive’ National Defence: The Development of the Concept in Europe”, *Journal on Baltic Security*, 6:2, 2020, s. 1.

¹⁷ James Kenneth Wither, “Back to the Future? Nordic Total Defence Concepts”, *Defence Studies*, 20:1, 2020, s. 2.

¹⁸ “Resilience through Civil Preparedness”, *A CCOE Info Sheet CIMIC Centre of Excellence*, s. 3, <https://www.cimic-coe.org/resources/fact-sheets/resilience-through-civil-preparedness.pdf>, erişim 20.10.2023.

Bu nedenle Avrupa'daki birçok ülke ulusal savunmalarını pekiştirmek için savunma harcamalarını arttırmanın yanında Soğuk Savaş'ın bitimiyle rafa kaldırdıkları topyekûn savunma uygulamalarını güncelleyerek tekrar yürürlüğe sokmuştur.

2. Ülkeler

2.1. Ukrayna

2014 yılından beri Luhansk ve Donetsk'te süregelen ayrılıkçı hareketler ve aynı yıl Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı, Ukrayna'yı ulusal savunması için birtakım önlemler almaya itti. Seferberlik planlarından toplumun temel askerî konularda eğitimine kadar alınan önlemlerin hiç de yersiz olmadığı Şubat 2022'de Rusya'nın giriştiği büyük çaplı işgal hareketiyle anlaşıldı. Ukrayna'nın bu acı tecrübesi, başta eski Sovyetler Birliği ülkeleri olmak üzere Doğu Avrupa'daki birçok devletin topyekûn savunma konseptlerini geliştirmelerinde canlı bir örnek olarak ortada durmaktadır.

2013'e kadar Ukrayna'da zorunlu askerlik uygulaması yürürlükteydi. Profesyonel askerliğe geçiş süreci devam ederken 2014'te ülkenin doğusunda başlayan ayrılıkçı çatışmalar aynı yıl zorunlu askerliğin tekrar yürürlüğe konulmasıyla sonuçlandı. Üstelik Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında kadınların muharip görevlerde bulunabilmesinin de önü açılarak ordudaki kadın asker oranı arttırıldı.¹⁹

Ukrayna, ordusunun yanında sivil idareye bağlı Ulusal Muhafızlar ve Sınır Muhafızları gibi iç güvenlik güçlerinden oluşan Bölgesel Savunma Kuvvetleri'ne sahiptir. Olası bir savaşta nüfus ve altyapıyı savunma, şehirlerde düzenin korunmasına destek olma, askerî operasyonları destekleme ve işgal bölgelerinde direniş hareketleri örgütlemekle görevli olan bu kuvvet, savaş başlayınca silahlı kuvvetlerin idaresine verildi.²⁰ Sivil gönüllülerin yoğun olarak bulunduğu bu birliklerle Ukrayna halkının ülkenin savunulmasında orduya daha etkin yardım edebileceği bir mekanizma işletilmiştir. Özellikle savaşın ilk haftalarında işgal edilmiş bölgelerde direniş faaliyetleri yürütülmesinde ve Rus birliklerinin lojistik hatlarının sabote edilmesinde halkın etkili bir şekilde rol alması bu tasarıların kâğıt üstünde kalmadığını gösteriyor.²¹

Topyekûn savunma konsepti dâhilinde değerlendirilebilecek uygulamalar işgalin yanında Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketlerin ülkenin diğer bölgelerine yayılmasını engellemek amacıyla da uygulanmakta. Bu maksatla Temmuz 2021'de Ulusal Direniş Yasası yürürlüğe girmiştir. Bu yasayla seferberliğin kolaylaştırılması ve Ukrayna ulusal ideolojisinin topluma yayılması hedeflenmiştir. Neticede bölgesel Savunma Kuvvetleri

¹⁹ Ukrayna ordusundaki kadın asker sayısı 2020'de 58 bine yakın olduğu tahmin edilmektedir. "Fifty-Eight Thousand Women Serving in Ukrainian Army", <https://www.ukrinform.net/rubric-defense/3143381-fiftyeight-thousand-women-serving-in-ukrainian-army.html>, erişim 19.10.2023.

²⁰ Stephen J. Flanagan ve Marta Kepe, "What Kind of Resistance Can Ukraine Mount?", Defense News, <https://www.defensenews.com/opinion/commentary/2022/02/26/what-kind-of-resistance-can-ukraine-mount/>, erişim 20.10.2023.

²¹ "Reporters - Ukraine's Shadow Soldiers: Meeting Resistance Fighters in Kherson Region", France 24, <https://www.france24.com/en/tv-shows/reporters/20230224-ukraine-s-shadow-soldiers-meeting-resistance-fighters-in-kherson-region>, erişim 20.10.2023.

bünyesinde görevlendirilmiş rezervler ve sivillere verilen silahlı eğitim gibi uygulamalarla Ukrayna toplumu ulusal savunmada daha aktif bir hale getirildi.²²

Ukrayna'da devlet, bir yandan toplumunu ulusal savunmaya ortak kılmaya çalışırken öte yandan onu savaşın etkilerinden korumaya yönelik önlemler de almaya çalışmıştır. Resmî raporlar savaşın ilk yılındaki sivil kayıplarını 7.199 ölü ve 11.756 yaralı olarak vermektedir.²³ Büyük bir kısmı ağır topçu ateşi ve hava saldırıları sonucu gerçekleşen bu kayıplar, sığınakların önemini bir kez daha gösterdi. Ülkenin birçok şehrinde savaşın başından beri kullanılan Sovyetlerden kalma sığınakların yetersiz kalmasıyla çoğu Ukraynalı çözümü metrolara sığınmada bulmuştur. Ayrıca insanlar basit yöntemlerle tahkim ettikleri bodrumlarını da sığınaklara dönüştürerek saldırılardan belli oranda korunmaya çalışmışlardır. Sığınak gibi geleneksel önlemlerin yanında askerî maksatla üretilmemiş teknolojiler de savaşa uyarlanarak sivil kayıplarının önlenmesinde kullanılmaktadır. Örneğin Kiev belediyesinin şehir içi ulaşım programı, savaşın ilk gününde güncellenerek hava saldırılarını haber verip en yakın sığınığın konumunu gösterecek şekilde günün şartlarına uyarlanmıştır.²⁴

Ukrayna, ülkenin doğusundaki çatışmalara yönelik çıkardığı yasalar ve aldığı önlemlerle toplumundaki Rus etkisini kırma ve olası bir işgale karşı hazır olduğu mesajını vermeyi amaçlamıştı. Gelinen noktada bu önlemler Rusya'nın harekete geçmesini önleyememişse de Ukrayna'nın Rus işgali karşısında savunmasını güçlendirerek Rus ilerleyişini büyük ölçüde durdurmasına destek oldu. Hatta bu süreçte Ukrayna toplumu yer yer günümüz topyekûn savunma konseptinin sınırlarını da aşacak şekilde savaşta aktif bir rol almıştır. Batılı ülkelere aldığı büyük askerî yardımın yanında savunan tarafta olmanın verdiği motivasyonun da etkisiyle askerî ve sivil kayıplar karşısında toplumsal bir direnç geliştirmeyi başaran Ukrayna, bu sayede bir yıpratma savaşına dönen bu mücadelede beklenenin çok ötesinde bir performans göstermeyi başardı.

2.2. İsveç

İsviçre ile birlikte Topyekûn Savunma konseptini şekillendiren iki ülkeden biri olan İsveç, Soğuk Savaş'ta toplumunu diğer ülkelere de örnek olacak şekilde eğitmişti.²⁵ Ancak birçok ülkede de olduğu gibi Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla

²² "Understanding Ukraine's 'National Resistance' Movement", <https://www.kyivpost.com/post/7528>, erişim 17.10.2023.

²³ Bu tahminlerin savaş devam ederken elde edilen sınırlı veriler ışığında yapıldığı unutulmamalıdır. Yetkililer asıl kayıpların bunlardan çok daha yüksek olduğunu düşünmektedir. "Ukraine: Civilian Casualty Update 13 February 2023", OHCHR, <https://www.ohchr.org/en/news/2023/02/ukraine-civilian-casualty-update-13-february-2023>, erişim 17.10.2023.

²⁴ Isobel Koshiw ve Lisa O'Carroll, "Kyiv Transport App Is Transformed into Life-Saving War Information Tool", The Guardian, Mart 2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/15/kyiv-transport-app-is-transformed-into-life-saving-war-information-tool>, erişim 17.10.2023.

²⁵ İsveç'nin İkinci Dünya Savaşı ve ardından Soğuk Savaş'ta Topyekûn savunma konsepti doğrultusunda halkını örgütlemeye çalışarak bunun öncülerinden olan İsveç'nin bu gayretleri, 1976-1990 yılları arasında ülkenin 26 kantonunda olası bir işgal durumunda faaliyet gösterecek

tehdidin ortadan kalktığı düşünülerek topyekûn savunma uygulamaları bu ülkede de terk edildi. Geçerli bir tehdidin kalmadığı değerlendirilmesiyle 2010 yılında zorunlu askerlik uygulaması da sonlandırılmıştır. Ancak 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, İsveç'in 2015 yılı itibariyle topyekûn savunma konseptine dönüş için çalışmalara başlamasını da beraberinde getirdi. Yine bu doğrultuda 2017 yılında zorunlu askerlik uygulamasına geri dönmüş ve 2018'de zorunlu askerlik hizmeti kadınları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana geçen sürede İsveç toplumu bir hayli değişti. Yayımlanan resmî raporlarda İsveç halkının enerji, iletişim, ulaşım ve finansal hizmetlere olan bağımlılığı vurgulanmakta ve olası bir savaş durumunda bunlara ulaşımın zorlukları dile getirilmekte.²⁶ Neredeyse çoğu yerleşim biriminde askerî birliklerin bulunduğu ve zorunlu askerliğin sıkı bir şekilde uygulandığı 80'li yılların krizlere karşı dayanıklı İsveç toplumu artık yok. Değişen ve gelişen tehditler nedeniyle günümüzün kırılğan İsveç toplumu -ki bu durum çoğu Batı toplumu için geçerli- daha önce karşılaşmadığı birçok yeni tehditle başa çıkmak zorunda. Bu nedenle İsveç, Soğuk Savaş zamanı uyguladığından daha kapsamlı bir savunma planı uygulamak için çalışmalara girişmiştir.²⁷ Savaşın sadece askerî alanla sınırlı kalmayıp hibrit yöntemlerle toplumsal yaşamı daha da kuşatıcı bir hale geldiği bugünlerde İsveç'in uygulamaları "topyekûn savunma v.2" olarak adlandırılabilir. Kapsam olarak eskiye nazaran geniş ancak daha sivil savunma odaklı bir mekanizma haline aldı.²⁸

Bu doğrultuda bugün İsveçliler "savaş görevi" adı altında sivil savunma ve temel askerî eğitim almakta.²⁹ Savaş görevinin de etkisiyle İsveç'in bir seferberlik durumunda 800.000 kişiyi silah altına alabileceği öngörülmüştür.³⁰ Ancak bu tahminler İsveç toplumun hatırı sayılır bir kısmının ülke savunmasına katılımında gönülsüz olduğuna dair veriler göz önüne alındığında sorgulanır hale

yeraltı direniş yapılanması olan P-26'ya kadar varmıştır. Zamanla merkezî yönetimin kontrolden çıkan bu yapılanma 1990'da kaldırılmıştır. Kevin D Stringer, "Building a Stay-Behind Resistance Organization", National Defense University Press, Washington, 2017.

²⁶ Wither, "Back to the Future?", s. 6.

²⁷ "Total Defence for the New Era. Swedish Expert: Increase of the Armed Forces Size is a Challenge", <https://defence24.com/defence-policy/total-defence-for-the-new-era-swedish-expert-increase-of-the-armed-forces-size-is-a-challenge-interview>, erişim 19.10.2023.

²⁸ Sebastian Larsson ve Mark Rhinard, (ed.), *Nordic Societal Security: Convergence and Divergence*, Routledge New Security Studies, Routledge/Taylor & Francis Group, London; New York, 2021, s. 216.

²⁹ Aralık 2022 itibariyle bu eğitimlerden geçen İsveçlilerin sayısı haziran ayına oranla %16'lık bir artışla 404,218'e ulaşmıştır. Yapılan çağrılarda toplumun işleyişi için hayati önemdeki meslek grupları bu görevden muaf tutulmuştur. "In Neutral Sweden, Civil Defense and Citizens Gear up for Possibility of War", Le Monde.fr, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/02/16/in-neutral-sweden-civil-defense-and-citizens-gear-up-for-possibility-of-war_6016004_4.html, erişim 19.10.2023.

³⁰ Regeringen och Regeringskansliet, "Sweden's Role in NATO", Text, Regeringskansliet (Regeringen och Regeringskansliet), <https://www.government.se/speeches/2023/01/swedens-role-in-nato/>, erişim 20.10.2023.

gelmektedir.³¹ Bu durum İŖveç’in millî güvenlik kaygılarını gençlerine anlatmaya ve onları topyekûn savunmada gönüllü kılmaya yönelik gayret etmesine yönlendirmiŐtir. Bu amaçla bugün İŖveç’te 15-20 yaŐ aralığındaki gençlere cinsiyet ayrımı yapılmaksızın askerî ve sivil savunma eğitimleri verilmekte. İŖveç Ulusal Muhafızları’na bağlı Gençlik Faaliyetleri (*Ungdomsverksamhet*) ve bazı gönüllü savunma örgütlerince verilen bu eğitimler hafta sonu kursları ve yaz-kış kamplarında yürütülüyor.³²

Bunlara ek olarak İŖveç Sivil Acil Durumlar Ajansı olası bir savaş veya kriz durumlarında hanelerin kamu kurum-kuruluşları ve altyapı hizmetleri olmaksızın kendilerini idame etmelerini sağlayabilmek için broŐürler hazırlamakta ve halkı bu yönde bilinçlendirmeye çalışmaktadır.³³ Yani İŖveç, askerî tehdit odaklı Soğuk Savaş’ın kısıtlı topyekûn savunma konseptini terk ederek ulusal güvenliğin toplumsal yaşamın bütün veçheleriyle ilintili olduğu günümüz güvenlik paradigmalarına daha uygun bir yol izlemekte.

Ancak unutulmamalıdır ki İŖveç topyekûn savunma konsepti ile hasmını durdurmayı amaçlamamaktadır. İŖveç’in uygulamaları sivil savunmaya ek olarak olası bir savaşta ülkenin düzenli silahlı gücüne alan açma ve onu destekleme üstüne kuruludur. Bu nedenle her ne kadar halkını bir savaşa hazırlasa da İŖveç, konvansiyonel gücünü arttırmaya ve kolektif güvenlik örgütlerine üye olarak güvenliğini sağlamaya çabalamaktadır.³⁴ 2022’de Rusya’nın Ukrayna’ya saldırması sonrası NATO’ya katılımın ülkenin güvenlik kaygılarını dindirmede nihai çözümler olarak görülmesi de bu düşüncenin bir ürünüdür.³⁵

2.3. Finlandiya

İskandinav ülkeleri arasında gerek askerî gücü ve gerekse toplumunu savaşa hazırlama faaliyetlerinde Finlandiya ön plana çıkmaktadır. Tabi bu durumda Rusya Federasyonu ile olan 1300 km’lik sınırın Finlandiya’yı bu büyük güç karşısında sürekli tetikte olamaya zorlaması göz ardı edilmemeli. İkinci Dünya Savaşı’nın hemen

³¹ Bu yorum, konuyla ilgili en güncel veriyi içeren 2015’te yapılmıŐ bir anketteki %45’lik oran temel alınarak yapılmıştır. Ancak bu anketin çok güncel olmadığı dikkatlerden kaçmamalıdır. Ukrayna-Rusya Savaşı sonrasında bölgedeki diğer ülkelerdekine benzer Şekilde İŖveç’te de ulusal savunmadaki gönüllülüğün bir miktar artmıŐ olması beklenebilir. “WIN/Gallup International’s Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country”, Gallup International, <https://www.gallup-international.bg/en/33483/win-gallup-internationals-global-survey-shows-three-in-five-willing-to-fight-for-their-country/>, erişim 19.10.2023.

³² Ilona Urych ve Grzegorz Matysiak, “Preparing youth for defence: Socialisation, education, and training of young people in Europe for national security”, *Security and Defence Quarterly*, 2:38, 2022, s. 4-5.

³³ “Kriz ya da Savaş Çıkarsa” adlı bu broŐür en son 1961 yılında “Savaş Çıkarsa” adıyla yayınlanmıŐtı. Lill A Riksvapnet ve H Dahlström, “If Crisis or War Comes”, Swedish Civil Contingencies Agency (MSB), 2018.

³⁴ Bu doğrultuda İŖveç 2009 yılında İskandinav ve İskandinav-Baltık Güvenlik ve Savunma İÇ birliği (NORDEFECO)’ya katılmıŐsa da bu kuruluş askerî iÇ birliği örgütünden ziyade katılımcı ülkelerin maliyet etkin bir savunma yönetimi geliŐtirmeleri amacıyla çalışmaktadır. “About NORDEFECO - Nordefco”, <https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco>, erişim 20.10.2023.

³⁵ Regeringskansliet, “Sweden’s Role in NATO”.

öncesinde Sovyet sınırı boyunca Mannerheim Hattı'nı da bu tehdide karşılık inşa eden Finlandiya, Kış Savaşı (1939-1940) ve Devam Savaşı (1941-1944)'nda Sovyetler Birliği'yle mücadele etti. Güç dengesinde dezavantajlı tarafta bulunmasına rağmen beklenenin ötesinde başarılar kazanan Finlandiya, müttefiki Almanya'nın yenilgileri ve ardı arkası kesilmeyen Sovyet orduları dolayısıyla ateşkesi kabul etmiştir.

Toprak kayıplarıyla sonuçlanan bu süreç Finlerin güvenlik algısı ve toplumsal hafızasında derin izlere neden oldu. Ancak Kış Savaşı Ruhu (*Talvisodan henki*) adıyla anılan ulusal ideolojinin doğuşu da yine bu dönemde olmuştur. Ordu ve toplum arasındaki ilişkiyi güçlendiren bu ideolojinin savaş boyunca Fin toplumunun Sovyet işgal ve propaganda faaliyetleri karşısında direncini arttırdığı iddia edilir.³⁶ Bu ideolojinin de etkisiyle Finlandiya'da bugün hâlâ var olan bir Rusya karşıtlığının tohumları ekilmiştir.

Sovyetler Birliği'yle paylaştığı uzun kara sınırı ve tarihsel tecrübeleri nedeniyle Finlandiya İskandinav bölgesindeki diğer devletlerden farklı olarak Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra da tedbiri elden bırakmamıştır. Zorunlu askerliğin hiç kaldırılmadığı ülkede harbe hazırlık noktasında bölgedeki diğer devletlerden daha önde olmuştur. Bugün ise çiçeği burnunda bir NATO ülkesi olarak ordusunun hazırlık seviyesini arttırmaya çalışan Finlandiya, aynı zamanda toplumunu da konvansiyonel savaş tehdidi karşısında dinç tutmaya çalışmaktadır.³⁷ 4,4 milyon insan kapasiteli geniş bir sığınak ağının olduğu ülkede bu amaçla olası bir savaşta rezerv birliklerinin hızlı bir şekilde silahaltına alınabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler de yapılmıştır.³⁸ 900 bin rezerv askere sahip olduğu iddia edilen Finlandiya'da yıl içerisinde 80 güne kadar zorunlu tazeleme eğitimi verilebilmekte.³⁹ Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrası rezervlerin tazeleme eğitimlerinde katılım rekorları kırılmış olsa da zorunlu ve gönüllü olarak eğitimlere alınanların sayısı toplam 50 bin kişide kalması dolayısıyla bu sayıya temkinli yaklaşılması gerekmektedir.⁴⁰

Bu yüzden rezerv birliklerinin yanında Finlandiya, Soğuk Savaş yıllarında benimsediği topyekûn savunma konseptini daha da geliştirerek “kapsamlı ulusal savunma” adı altında uygulamaya sokmuştur. Soğuk Savaş'ın konvansiyonel

³⁶ Pasi Tuunainen, *Finnish Military Effectiveness in the Winter War, 1939-1940*, Palgrave Macmillan, London, 2016, s. 158-159.

³⁷ NATO'nun en yeni üyesi Finlandiya, aynı zamanda bir NORDEFÇO üyesidir. Bunların yanında artan Rusya tehdidi dolayısıyla Finlandiya, İsveç, Norveç ve Danimarka ile hava kuvvetlerini birleştirmeyi de planlamaktadır. “Nordic Countries Plan Joint Air Defence to Counter Russian Threat”, Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/nordic-countries-plan-joint-air-defence-counter-russian-threat-2023-03-24/>, erişim 19.10.2023.

³⁸ Finlandiya'da %85'i kişisel mülk olmak üzere yaklaşık 54 bin sığınak bulunmaktadır. “Civil Defence Shelters - Ministry of the Interior”, Sisäministeriö, <https://intermin.fi/en/rescue-services/preparedness/civil-defence-shelters>, erişim 20.10.2023.

³⁹ “In the Reserve”, Intti.fi, <https://intti.fi/en/in-the-reserve>, erişim 20.10.2023

⁴⁰ “Record Number of Reservists Participated in Defence Exercises Last Year”, News, <https://yle.fi/a/74-20013081>, erişim 20.10.2023.

tehditlerinin yanında günümüz hibrit tehditlerine de karşı konulmasını amaçlayan bu savunma konseptinin gücü, askerî ve askerî olmayan araçların ortak kullanımına dayanıyor. Yani hibrit tehditlerle hibrit yöntemler kullanılarak mücadele edilmeye çalışılmakta.⁴¹ Finlandiya Güvenlik Komitesi'nin olası savaş ve kriz durumlarında devamlılığını hayati olarak nitelediği yedi işlev de Finlandiya'nın ulusal savunmayı ne kadar geniş bir açıdan ele aldığını göstermektedir.⁴²

Gerek hükümetin uyguladığı politikalar ve gerekse Fin toplumunun Rusya'ya karşı tarihsel mesafesi, Finlandiya'da toplumun Rusya tehdidini görmezden gelmemesini sağladı. Rusya karşıtlığı ve gelişmiş eğitim sistemine olan güven ile Fin halkının Rusya kaynaklı dezenformasyon faaliyetlerine karşı direnç geliştirdiği iddia edilmektedir.⁴³ Sonuç olarak 2021 yılında Finlandiyalıların %68'i ülkesini savunmada gönüllü iken bu oran, yürütülen çalışmalar ve 2022'de Rusya'nın Ukrayna'da giriştiği işgal harekâtının ardından %83'e çıkmıştır.⁴⁴ Fin halkının Rus tehdidi karşısındaki bu tavrı Finlandiya'da Kış Savaşı Ruhu'nun yeniden canlandığı ve topyekûn savunmanın -şimdilik kâğıt üstünde- işlevsel olduğu şeklinde yorumlanabilir.

2.4. Baltık Ülkeleri

Kuzey Doğu Avrupa'da benzer kültür ve coğrafyaya sahip her üçü de NATO üyesi olan Estonya, Litvanya ve Letonya gerek coğrafyaları gerekse tarihsel tecrübeleri dolayısıyla benzer tehdit algısına sahip ülkelerdir. Büyük askerî manevralara olanak sağlayan coğrafyaları ve son olarak İkinci Dünya Savaşı'nda geçirdikleri Alman ve Sovyet işgalleri bu ülkelerin demografisinden millî hafızalarına kadar derin izler bırakmıştır. Günümüzde de bu travmatik tecrübelerin etkisiyle Baltık'ta toplumların ulusal savunmanın bir parçası kılındıkları savunma planları uygulanmaya çalışılıyor.

Üç ülkenin nüfusu toplam altı milyona zor ulaşırken özellikle Estonya ve Letonya'daki Rus azınlıklar bu sayı içerisinde önemli bir yer tutmakta. 2021 itibariyle 1.884.000'lik Letonya nüfusunun %33,4'ü, 1.331.000'lik Estonya nüfusunun ise

⁴¹ Berzina, "From 'Total' to 'Comprehensive' National Defence", s. 5.

⁴² Bunlar: 1-liderlik, 2-uluslararası ve AB faaliyetleri, 3-savunma yeteneği, 4-iç güvenlik, 5-ekonomi, altyapı ve arz güvenliği, 6-nüfusun ve kamu hizmetlerin işlevsel kapasitesi, 7-psikolojik dayanıklılık olarak sıralanmaktadır. Finlandiya ulusal güvenliğinin sağlanmasında topluma büyük bir sorumluluk yüklenmiş gibi gözükse de asıl sorumluluk ve yürütme hükümetin üzerindedir. Halk, üniversite ve araştırma kuruluşları gibi aktörler bu savunma konseptinde yardımcı ve kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedirler. "The Security Strategy for Society Government Resolution" The Security Committee Ministry of Defence, s. 14, https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/04/YTS_2017_english.pdf, erişim 20.10.2023.

⁴³ Wither, "Back to the Future?", s. 5.

⁴⁴ "Finns' Opinions on Foreign and Security Policy", Advisory Board for Defence Information, 2022, s. 22, [https://www.defmin.fi/files/3579/ABDI_\(MTS\)_December_2016_Report_in_english.pdf](https://www.defmin.fi/files/3579/ABDI_(MTS)_December_2016_Report_in_english.pdf), erişim 20.10.2023.

%27,6'sı ana dil olarak Rusça konuşmaktadır.⁴⁵ Üstelik bu insanların önemli bir bölümünün Rus vatandaşlığı da vardır. Bu durum Rusya'nın bir saldırısında bu ülkelerin cephe gerisinin de büyük bir tehlike altında görülmesine neden olmakta.

Rusya Federasyonu'nun nerede yaşarlarsa yaşasın Rus vatandaşlarının haklarını korumaya yönelik yurttaşlık politikası, Kırım'ın ilhakından beri Letonya ve Estonya'da birçok resmî yetkiliyi Rusya'nın ülkelerindeki Rus azınlığı bahane ederek askerî bir harekâta girişebileceği konusunda endişelendiriyor.⁴⁶ Bu ülkelerde yapılan anketlerde halk da ülkelere yönelik en büyük tehdit olarak Rusya'yı görmüştür.⁴⁷ Bu yüzden Estonya ve Letonya, Rusya ile olan kara sınırının da etkisiyle bir millî güvenlik sorunu haline gelebilecek Rus azınlığı dil odaklı uyum programlarına tabi tutmaktadır.⁴⁸ Litvanya ise 2.801.000'lik nüfusundaki %6,3'lük etnik Rus dolayısıyla Estonya ve Letonya'nın aksine bu konuda daha rahattır.⁴⁹ Her ne kadar Rus ana karasına komşu olmasa da Batısında Rus toprağı Kaliningrad ve Doğusunda yer alan Belarus, Litvanya'nın da en az diğer Baltık ülkeleri kadar kendini Rusya tehdidinde açık görmesine neden olmaktadır.

Baltık ülkelerinin kendilerine yönelik tehditlere karşı ortak hareket etmeleri amacıyla giriştikleri ilk faaliyetlerden 1999 yılında kurulmuş Baltık Savunma Koleji (*Baltic Defence College*) az nüfuslu ve sınırlı bir savunma gücüne sahip bu ülkelerin ortak savunma anlayışı geliştirmelerinde önemli bir rol oynuyor.⁵⁰ Rusya'nın Doğu Avrupa'da ana tehdit olarak görülmediği bu yıllarda faaliyete başlayan Batı standardında ortak bir subay eğitimi vermenin yanında sivil uzmanlar da yetiştirmeyi

⁴⁵ Litvanya'da ise etnik Ruslar 2.801.000'lik nüfusun %6,3'lük küçük bir kısmını oluşturmaktadır. "Latvia: Country Data and Statistics", Worlddata.info, <https://www.worlddata.info/europe/latvia/index.php>, erişim 20.10.2023; "Estonia: Country Data and Statistics", Worlddata.info, <https://www.worlddata.info/europe/estonia/index.php>, erişim 20.10.2023; "Lithuania - World Directory of Minorities & Indigenous Peoples", Minority Rights Group, <https://minorityrights.org/country/lithuania/>, erişim 20.10.2023.

⁴⁶ Stephen Flanagan vd., "Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance" RAND Corporation, 2019, s. 5; "Moscow Signals Concern for Russians in Estonia", *Reuters*, blm. Emerging Markets, <https://www.reuters.com/article/us-russia-estonia-idUSBREA2I1J620140319>, erişim 19.10.2023.

⁴⁷ Estonya'da %71, Litvanya'da %66 ile en büyük tehdit olarak Rusya görülürken Letonya'da Rusya korkusu ekonomik endişeler ve yolsuzluğun ardından %53'te kalmıştır. Letonya'daki bu şaşkıncı oranın en önemli sebebi ülkedeki etnik Rusların varlığıdır. Mart 2022'de yapılan bir ankette ülkedeki anadili Rusça olan Letonya vatandaşlarının %17'sinin Ukrayna'nın işgalini haklı bulduğunu ortaya koymaktadır. "Public Opinion on the War in Ukraine", DG COMM Public Opinion Monitoring Unit, s. 1, <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2022/public-opinion-on-the-war-in-ukraine/en-public-opinion-on-the-war-in-ukraine-20220304.pdf>, erişim 20.10.2023.

⁴⁸ Bu uyum programları sadece Rus azınlığı kapsamamaktadır. Resmî otoritelere zikredilen yüzlerce kültürel grup bu programlar dâhilinde eğitilmektedir. Ancak Ruslar azınlık grupları arasında çoğunluğu oluşturduğundan programların ana hedefinin Ruslar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. "Activities of national minority cultural associations | INSA", <https://integratsioon.ee/en/activities-national-minority-cultural-associations>, erişim 19.10.2023; "Society Integration in Latvia | Ārlietu Ministrija", <https://www.mfa.gov.lv/en/society-integration-latvia>, erişim 19.10.2023.

⁴⁹ "Lithuania - World Directory of Minorities & Indigenous Peoples".

⁵⁰ "Baltic Defence College - Home", <https://www.baltdefcol.org/>, erişim 19.10.2023.

amaçlayan bu kurum, bugün Baltık devletlerinin savunma politikalarındaki ortaklığın bir nişanesi olarak da görülebilir.

Baltık ülkeleri az nüfusları dolayısıyla büyük ordulara sahip değillerdir. Tüm erkek vatandaşlar için 8-11 ay arası zorunlu askerliğin olduğu Estonya ordusu 2019 itibariyle barış zamanı 6.600 aktif personelden oluşmaktadır.⁵¹ Profesyonel orduya sahip Letonya'nın düzenli askerî gücü 7 bin 800 yedek askerinin yanında beş bin civarı profesyonel asker ve sekiz bin Ulusal Muhafız'dan oluşmaktadır.⁵² Sayıca yetersiz olan ordusunu güçlendirmek için ise Ocak 2023'ten itibaren beş yıl içinde kademeli olarak zorunlu askerliğe geçiş yapmayı planlamaktadır.⁵³ 9 aylık zorunlu askerliğin uygulandığı ve yarı profesyonel askerlik sisteminin bulunduğu Litvanya'da ise 2022 itibariyle ordu 11.453 profesyonel, 5.261 gönüllü ve 3800 zorunlu asker olmak üzere toplam 20.514 kişiden oluşmaktadır.⁵⁴

Ortalama bir Rus tümeni kadar askere sahip olan bu üç Baltık ülkesinin büyük askerî manevralara olanak sağlayan coğrafyaları da göz önüne alındığında sadece düzenli birliklere dayalı bir savunma planının bu ülkeler için işlevsel olmayacağı açıktır. NATO'nun kuzeydeki hava harekâtları için önemli bir üs olan bu ülkelerin savaş öncesinde yapılan tahminlere göre olası bir Rus saldırısında NATO yardımı gelene kadar dayanamayacağı ve başkentlerinin 30-60 saatte düşebileceğini öngörülmüştü.⁵⁵ Şubat 2022'de Kiev istikametinde boy gösteren kilometrelerce uzunluktaki Rus konvoyu bu tür senaryoların yabana atılır türden olmadığını gösterdi.

Bu yüzden Baltık ülkeleri savunmalarını NATO kuvvetleri yardımı gelene kadar düşman ilerleyişini yavaşlatmak ve geçici işgal bölgelerinde direniş hareketleri yürütmeye üstüne kurmuştur. Bu noktada gayrinizami harp yeteneği ve topyekûn savunma konsepti Baltık ülkeleri için hayati öneme sahiptir.⁵⁶ Kaldı ki bu ülkeler İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ve Sovyet işgalleri sürerken gayrinizami harp ile bir müddet direnmişlerdir. Gayrinizami mücadelenin topyekûn savunmayla birleşip etkili bir direniş dönüşebilmesinde ise toplumun bu sürece aktif ve gönüllü katılımı gerekmektedir.

Bu açıdan bakıldığında Rusya'nın 2022'deki saldırısı Doğu Avrupa'da birçok ülkede olduğu gibi Baltık ülkeleri arasında da ulusal savunmada gönüllülüğünün

⁵¹ Flanagan vd., "Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance", s. 8.

⁵² Ansis Īvāns "2% no IKP: Kā mūs aizsargās?", Delfi, <https://www.delfi.lv/193/politics/4955249/2-no-ikp-ka-mus-aizsargas-no-8-tukstosiem-rezerves-karaviru-tris-gados-iemas-atjaunojusi-357>, erişim 20.10.2023.

⁵³ "Latvia political briefing: Compulsory Military Service to be Introduced in Latvia" China-CEE Institute, 2022, s. 1, <https://china-cee.eu/2022/07/20/latvia-political-briefing-compulsory-military-service-to-be-introduced-in-latvia/>, erişim 20.10.2023.

⁵⁴ "Krašto Apsaugos Sistema: Skaiciai ir Pokyciai" Lietuvos Respublikos Krašto Apsaugos Ministerija, 2022, s. 7, <https://kam.lt/leidiniai/krašto-apsaugos-sistema-skaiciai-ir-pokyciai/>, erişim 20.10.2023.

⁵⁵ Flanagan vd., "Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance", s. 6.

⁵⁶ Age, s. 5.

artmasında etkili olmuştur. Örneğin 2021’de ülke savunmasına katılabileceğini beyan eden Estonyalılar %57 iken bu oran 2022’de %86’ya yükselmiştir.⁵⁷ Rusya’nın işgal harekâtının yanında Estonya Savunma Bakanlığına bağlı paramiliter bir teşkilat olan Estonya Savunma Birliği (*Kaitseliit*), toplumun ulusal savunmadaki bilincini arttıran ve onları bu savunmaya ortak kılan en önemli yapılanmadır. Gönüllülere başta askerî liderlik olmak üzere askerî nitelikli eğitimler vererek Estonya toplumunun savaşı ve krizlere hazırlanmasına büyük bir rol oynamaktadır.⁵⁸ Olası bir savaşta kullanılacak bu gönüllülerin yanında Estonya Savunma Birliği altında teşkilatlanmış sivil savunma odaklı Kadın Gönüllü Savunma Organizasyonu (*Naiskodikaitse*), Genç Kartallar (*Noored Kotkad*) ve Evin Kızları (*Kodutütred*)’yla Estonya’nın ulusal savunmasında görev almaktadır.⁵⁹

Letonya ise İskandinav ülkelerinin topyekûn savunma tecrübelerinden hareketle kapsamlı bir savunma planı dâhilinde toplumunu savaşı hazırlamaktadır. Bu doğrultuda her yıl liselerde yaklaşık 30.000 gence ulusal savunma bilinçlerinin geliştirmesi için dersler verilmektedir. Bu uygulamanın yanında 10-21 yaşları arasındaki gönüllü gençler Genç Muhafız (*Jaunsardzi*) programı kapsamında yazın kamplarda askerî eğitim almakta.⁶⁰ Ayrıca Letonya askerî ihtisas liseleri kurarak ihtiyat birliklerinin oluşturmayı da planlanmıştır.⁶¹

Kısmi zorunlu askerliğe geçişle birlikte Litvanya’da topyekûn savunma eğitimlerinin daha etkili bir hale geldiği iddia edilmiştir. 2020 yılı itibariyle 12.000 gönüllüye sahip olan Litvanyalı Tüfekçiler Birliği (*Lietuvos tautiųjų sąjunga*) adlı paramiliter örgüt de bunun bir sonucudur.⁶² Ayrıca Litvanya’daki bazı liselerde son sınıflara verilen ulusal güvenlik ve devlet savunması dersi ile gençler devletin ulusal güvenlik politikaları hakkında bilgilendirilmektedir.⁶³ Yani Litvanya da diğer Baltık ülkeleri gibi az nüfusundan ulusal savunmada azami derecede faydalanmak için gençlerden başlamak üzere eğitimtedir.

Gençlerden başlayarak toplumu askerî meselelere bu denli ilgili kılan bu tür uygulamaları militarist bir bakışın sonucu olarak değerlendirmek yüzeysel bir bakış

⁵⁷ Etnik Estonyalı olmayanlar arasında ise bu oran %44’te kalmıştır. “Public Opinion on National Defence 2022” Eesti Uuringukeskus OÜ, 2022, s.40, <https://www.kaitseministeerium.ee/en/objectives-activities/national-defence-and-society>, erişim 20.10.2023.

⁵⁸ “Kaitseliidu Kool”, <https://kaitseliidukool.ee/koolist/>, erişim 20.10.2023.

⁵⁹ Estonya Savunma Birliği ve ilişkili bu organizasyonların toplam üyesi 28.000’e varmaktadır. “Estonian Defence League”, <https://www.kaitseliit.ee/en/edl>, erişim 20.10.2023

⁶⁰ “Young Guard | Young Guard Center”, <https://jc.gov.lv/lv/jaunsardze>, erişim 20.10.2023.

⁶¹ Kristine Atmante, “Comprehensive Defence in Latvia - Rebranding State Defence and Call for Society’s Involvement”, *Journal on Baltic Security* 6:2, 2020, s. 12.

⁶² Liudas Zdanavicius ve Nortautas Statkus, “Strengthening Resilience of Lithuania in an Era of Great Power Competition: The Case for Total Defence”, *Journal on Baltic Security* 2:6, 2020, s. 15.

⁶³ 2017 yılındaki bir yasa sonucu verilmeye başlanan bu dersler ilk başta Litvanya Millî Eğitim Bakanlığı’nın isteksizliği nedeniyle yeterince öğrenciye ulaşmamıştır. 2020 itibariyle Litvanya’da bu konunun üstüne daha fazla düşülmekte ve bu eğitimlerin mümkün olduğunca fazla okullarda verilmesine çalışılmaktadır. Zdanavicius ve Statkus, s. 17.

açısı olarak kalacaktır. Neticede ulusal bağımsızlıklarını sağlamaya çalışan az nüfuslu ülkeler söz konusudur. Hal böyle olunca toplumun ulusal savunmaya ısındırılması ve bunun belli bir program dâhilinde yürütülmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

2.5. Polonya

Tarihte maruz kaldığı birçok işgal Avrupa'nın Doğu kanadındaki bu ülkeyi, ulusal savunmasını her daim güçlü kılmaya zorladı. Soğuk Savaş'ta Varşova Pakti'nin, sonrasında ise NATO'nun önemli güçlerinden biri oluşu da bu zorunluluğun bir göstergesidir. Ukrayna'nın işgalinin ardından ise Polonya, hem sınırdışı Ukrayna'ya askerî yardımlarda öncülük etmiş hem de kendisini Avrupa'nın en büyük kara kuvveti haline getirecek adımları attı.⁶⁴

NATO, tıpkı Litvanya gibi Belarus ve Kaliningrad üzerinden Rusya tehdidine maruz kalan Polonya'nın da ulusal savunmasının ana bileşenlerindedir. Çokuluslu Kolordu ve Tümen seviyesindeki birlikler Polonya'yı NATO'nun Doğu Avrupa'daki en önemli üssü haline getirdi.⁶⁵ Her ne kadar ülkede büyük bir NATO varlığı olsa da Polonya'nın savunması tamamen bu desteğe yaslanmış değildir. Yeni silah sistemleriyle güçlendirilen ve 300.000 personele çıkarılması planlanan büyük profesyonel ordusu, Polonya'yı hasım güçler için kolay bir hedef olmaktan çıkarmış durumda.

Bunlara ek olarak Polonya, eski bir Doğu Bloku üyesi olması hasebiyle toplumunu Rus dezenformasyonu karşısında dirençli kılmaya da gayret etmektedir. Bu nedenle aynı amaçla yola çıkan diğer ülkeler gibi ulusal güvenlik politikalarını gençlerinden başlayarak toplumuna aktarmaya çalışmaktadır. Üstelik bu uğraşları 1998 yılına kadar geri gider. Her ne kadar bu konuda Avrupa'daki öncülerden olsa da Polonya'nın çabaları 2016 yılında bizzat hükümet tarafından da yetersiz bulunmuştur. Bunun başlıca sebebi Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'da büyük çaplı bir konvansiyonel savaş tehdidinin kalmadığına dair hatalı varsayımdan ötürü geniş çaplı hazırlıklara girişilmemesidir.⁶⁶ Bu yüzden 1998'de teorik eğitim ve sonrasında sertifika programları ile başlayan eğitim programları 2021 yılı itibarıyla "Askerî Hazırlık Birlikleri" adı altında her yıl 3500 gencin askerî eğitim aldığı daha ciddi bir programa dönüştürülmüştür.⁶⁷

⁶⁴ "Military Spending Boost to Give Poland Largest Army in EU", <https://www.aa.com.tr/en/economy/military-spending-boost-to-give-poland-largest-army-in-eu/2801841>, erişim 20.10.2023

⁶⁵ "NATO - Topic: NATO's military presence in the east of the Alliance", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, erişim 20.10.2023.

⁶⁶ "Polish Defence in the Perspective of 2032 - Ministry of National Defence - Gov.Pl Website", Ministry of National Defence, <https://www.gov.pl/web/national-defence/polish-defence-in-the-perspective-of-2032>, erişim 20.10.2023.

⁶⁷ 2021'de "Askerî Hazırlık Birlikleri" kurularak verilen 230 saatlik bu eğitimlerin 53 saati teorik, 177 saati de pratik eğitimlerden oluşmaktadır. Bu eğitimler sonunda gençler askerî üniversiteye girişte öncelikli kazanmaktadır. "Klasy Mundurowe Na Szkoleniach Wojskowych", <https://defence24.pl/sily-zbrojne/klasy-mundurowe-na-szkoleniach-wojskowych>, erişim 20.10.2023.

Gençleri askerî kariyere teşvik edecek bu eğitimlerin yanında Polonya, profesyonel askerliği, maaşları arttırarak da cazip bir hale getirmeye çalışıyor. 2015'ten 2022'ye asker maaşları %82,4 oranında arttırıldığı ülkede bunun da etkisiyle 2022 yılında zorunlu askerlik kaldırıldığından beri en yüksek askere katılım gerçekleşti.⁶⁸ Savaş durumunda seferberliğin sağlanabilmesi için gerekli hukuki altyapının da hazırlandığı ülkede pandemiye yapılamayan rezerv birlikleri eğitimlerinin tekrar başlatılması planlanmaktadır.⁶⁹ Polonya halkının artan Rus tehdidi karşısında kişisel savunma becerilerini arttırmaya yönelik uğraşları⁷⁰ ve Polonya'daki yetişkinlerin %66'sının ülkeyi savunmaya hazır olduklarını belirtmesi dikkate alındığında ülkedeki ulusal savunma bilincinin belli bir düzeye ulaştığını söylemek mümkündür.⁷¹

2.6. Fransa

Köklü bir askerî geçmişe ve güçlü bir silahlı kuvvete sahip olan Fransa, Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimi sonrası savunma politikalarında radikal değişikliklere gitmemiştir. Bu durum Fransa'nın tehdit algısında Rusya'nın önemli bir yer işgal etmemesi ve nükleer kapasiteye sahip güçlü bir ordusunun bulunmasından kaynaklanır.

Fransa'da silahlı kuvvetler tıpkı diğer Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bir dönüşüm sürecine girmiştir. Modern zorunlu askerliğin kurucusu olan Fransa, bu dönüşüm çabalarının da bir sonucu olarak 1996 yılında zorunlu askerliği sonlandırıp profesyonel orduya geçti. Soğuk Savaş sonrası gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni tehditlere göre şekillenen bu ordu, terör ve gayrinizami unsurlarla da mücadele için esneklik sağlayan bir dönüşüm yaşadı. Personel ve silah sistemleri bakımından eski mevcudunun yarısından fazlasını kaybettiği bu sürecin sonunda Fransız ordusu yeni tehditlerle mücadele edebilecek bir yapıya kavuştu.

Ordusunun mevcudu azalmış olsa da Fransa'nın sahip olduğu askerî güçle bir müttefike ihtiyaç duymadan yoğun bir konvansiyonel savaş yürütebileceği varsayılıyor.⁷² Bir seferi ordu olarak denizaşırı operasyonlarda yüksek yoğunluklu çatışmalara da girecek şekilde eğitilen Fransız ordusu, öngörüldüğü şekilde son birkaç

⁶⁸ 2015'te 2.060 olan en düşük asker maaşı 2022'de 4.560 Polonya Zlotisi olmuştur. "Modern Military - Safe Homeland - Ministry of National Defence - Gov.Pl Website", Ministry of National Defence, <https://www.gov.pl/web/national-defence/modern-military---safe-homeland>, erişim 20.10.2023.

⁶⁹ "200 Tys. Polaków Na Ćwiczenia Wojskowe. Kto Dostanie Powołanie?", <https://www.tvp.info/64979922/cwiczenia-wojskowe-2023-r-kto-dostanie-powolanie-do-wojska-wyjasniamy->, erişim 20.10.2023.

⁷⁰ Ülkede birçok poligon savaş sonrası artan talebi karşılamakta güçlük çekmektedir. Öyle ki yoğun kullanımdan ötürü bazı poligonlarda mühimmatlar tükenme noktasına gelmiştir. Natalia Parzygnat, "Gun Ranges in Poland Report Boom in Interest amid War in Ukraine", Notes From Poland, <https://notesfrompoland.com/2022/03/25/gun-ranges-in-poland-report-boom-in-interest-amid-war-in-ukraine/>, erişim 20.10.2023.

⁷¹ Oran her ne kadar yüksek olsa da bu yüzde içinde sadece %17'lik bir kesim cephede aktif bir şekilde görev almak istemiştir. %47'lik büyük çoğunluk cephe gerisinde savunmaya yardımcı olmak istemekte. "66% of Adult Poles Want to Defend Their Homeland!", Warsaw Enterprise Institute, <https://wei.org.pl/en/2022/news/admin/66-of-adult-oles-want-to-defend-their-homeland/>, erişim 20.10.2023.

⁷² Stephanie Pezard, Michael Shurkin ve David A. Ochmanek, "A Strong Ally Stretched Thin: An Overview of France's Defense Capabilities from a Burdensharing Perspective", RAND Corporation, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA231-1.html, erişim 20.10.2023.

on yılda yoğun bir şekilde asimetrik tehditlerle mücadele edip bu alanda tecrübe kazanmıştır. Ancak Rusya'nın büyük bir kuvvetle Ukrayna'yı işgale girişmesi Fransız ordusunun yoğun çatışmalara sahne olan bir savaşa hazırlıklı olduğu algısını da tartışmaya açtı.⁷³

Elbette orduyla ilgili bu tartışmalar Fransız toplumundan bağımsız değildir. Çoğu günümüz Avrupa toplumunda olduğu gibi Fransız toplumu da çatışmaların kendi ana kararlarından uzakta cereyan etmesiyle uzun yıllar büyük çaplı bir askerî tehdide maruz kalmadı. Ancak yoğun bir etnik çeşitliliğe sahip olarak mevcut AB ülkeleri arasında en fazla terör saldırısı yaşanan ülke olması Fransa'yı toplumsal direncini artırma amacıyla harekete geçirmiştir.

Bugün Fransa, birçok kimse tarafından militarizm olarak nitelendirilebilecek uygulamalarla toplumunu ulusal savunmanın bir parçası kılmaya çalışmaktadır. Ancak Fransa'nın bu savunma politikasındaki amacının Doğu Avrupa ülkelerinkinden farklı olduğunu belirtmekte fayda var. Fransa, gençlerini askerî nitelikli eğitimlerden geçirerek ülkenin askerî gücüne doğrudan katkı yapmalarını sağlamaktan ziyade hibrit tehditler karşısında daha dirençli bir Fransız toplumu meydana getirmeyi amaçlamaktadır.

Bu maksatla temelleri 2005 yılında atılan Küresel Savunma ve Güvenlik Dersleri (*Classes de défense et de sécurité globales*) projesi, Millî Eğitim Bakanlığı ve Silahlı Kuvvetler arasında 2016 yılında imzalanan protokolle seçili orta okul ve lise düzeyindeki okullarda sponsor bir askerî birlikle savunma ve güvenlik alanında birkaç yıllık disiplinlerarası eğitim verilen bir programa dönüşmüştür.⁷⁴ 2019 yılında ise 16-18 yaşları arasındaki gençler Genel Ulusal Hizmet (*Le Service national universel*) programına alınmaya başlanmıştır. Bu programlarla birlikte gençlerin eşit vatandaşlık bilinci edinmeleri sağlanırken ve ordu yaşamına ısındırılmaları sağlanarak Fransız ordusunun asker temini kolaylaştırılmaktadır.

3. Bazı Ortak Tutumlar

Bölgesel savunma ve dayanıklılığın ön plana çıktığı ve topyekûn savunma uygulamaları ile bugün Rusya'ya sınırdaş birçok Avrupa ülkesi toplumlarının harbe hazırlıklarını artırmaya çalışmaktadır.⁷⁵ Burada dayanıklılık ile tek başına silahlı kuvvetlerin hasmı karşısındaki direnci değil toplumun sivil, ekonomik ve ticari unsurlarının askerîye ile eşgüdüm içerisinde hareket ederek düşman faaliyetlerine direnme ve bunların etkilerinin azaltılması kastedilir.⁷⁶ Özellikle az nüfuslu ve büyük

⁷³ “French Military Chiefs Sound the Alarm on the State of the Armed Forces”, *Le Monde.fr*, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/08/13/french-military-chiefs-of-staff-sound-the-alert-on-the-state-of-their-troops_5993519_4.html, erişim 20.10.2023.

⁷⁴ “Les classes de défense et de sécurité globales (CDSG) et les cadets”, *éduscol | Ministère de l'Éducation nationale et de la Jeunesse - Direction générale de l'enseignement scolaire*, <https://eduscol.education.fr/3664/les-classes-de-defense-et-de-securite-globales-et-les-cadets>, erişim 20.10.2023.

⁷⁵ Wither, “Back to the Future?”, s. 2.

⁷⁶ “Building resilience – Collaborative proposals to help nations and partners”, *Supreme Allied Command Transformation ve City of Norfolk*, s. 1, <https://www.norfolk.gov/DocumentCenter/View/30383/Interdependency-in-Resilience?bidId=>, erişim 20.10.2023

bir askerî güce sahip olmayan ülkelerde silahlı kuvvetlerin yanında toplumun da ulusal savunmanın aktif bir parçası olması büyük bir önem taşır.⁷⁷ Tabii bu durum topyekûn savunmanın sadece düşman işgali karşısında ulusal savunmanın güçlendirilmesi amacıyla uygulandığı manasına gelmemektedir. Yeterli askerî güce ve nüfusa sahip ülkeler önemli bir tehdit hissetmeseler bile ulusal dayanışmalarını arttırmak için de bu tür uygulamalara başvurabilirler. Buradan hareketle seçilen ülkeler dikkate alındığında, günümüzde Avrupa ülkelerinin toplumlarını ulusal savunmanın bir bileşeni haline getirmek için attıkları adımlar kabaca üç grupta ele alınabilir.

Birinci grup, nüfus ve askerî güç açısından yetersiz olan ve toplumlarını zorunlu olarak savunma organizasyonlarının bir parçası yaparak askerî güçlerini ve gayri nizami harp kabiliyetlerini arttırmaya çalışan ülkelerdir. Baltık'taki devletlerin örnek gösterilebildiği bu ülkeler, olası bir savaşta müttefik kuvvetler gelinceye kadar dayanabilmek için toplumlarını seferber etmeyi planlayan halkın savunmada fazlasıyla aktif olduğu bir anlayışa sahiptir.

İkinci grup, nüfus ve askerî güç açısından belli bir seviyeye sahip ancak yine de topraklarını yardım almaksızın tek başına uzun süre savunamayacak olan ülkelerdir. Bunlar, toplumlarını savaşa hazırlayarak hem silahlı kuvvetlerinin üzerindeki yükü azaltmaya hem de savaş ve krizlerde toplumsal direnci korumaya çalışmaktadırlar. Bu grup için Ukrayna, Polonya ve İskandinav ülkeleri örnek verilebilir.

Üçüncü grup, nüfus ve askerî güç açısından bir müttefik ihtiyacı duymadan ulusal savunmasını sağlayabilecek güçteki ülkeler olarak sınıflandırılabilir. Nükleer bir askerî güç olan Fransa'nın örnek verilebileceği bu tür ülkelerde, toplumun ulusal savunmada görevlendirilmesi silahlı kuvvetlerin desteklenmesinden ziyade sağlam ve eşitlikçi bir toplumsal yapı oluşturma amacını taşımaktadır.

Örnek ülkelere bakıldığında topyekûn savunmada bazı temel benzerliklerin yanında önemli farklılıklar olduğu görülebilmektedir. Bu durumda ülkelerin tehdit algılamaları, nüfusları ve askerî güçleri gibi değişkenler belirleyicidir. Örneğin geçmişte İsveç'teki Topyekûn Savunma uygulamalarında topluma ulusal savunmada daha aktif bir rol biçilmişken günümüzdeki uygulamalar daha çok toplumsal direnci arttırmaya yöneliktir. Baltık devletlerinde görülebileceği üzere az nüfuslu ve küçük ordulara sahip bu devletler günümüzdeki çoğu devletin aksine toplumlarına ulusal savunmada daha fazla görev yüklemiştir.

⁷⁷ Ulusal savunmada sivil unsurların önemi 2016'da Varşova'daki NATO zirvesinde üye ülkeler için de zikredilmiştir. Sivil toplumun savaşa hazırlığının müttefiklerin direncinin temel direği ve ittifakın toplu savunmasında kritik bir kolaylaştırıcı olduğu vurgulanmıştır. NATO, "Warsaw Summit Communiqué Issued by NATO Heads of State and Government (2016)", NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, erişim 20.10.2023

4. Türkiye ve Ulusal Savunma

Bugünden bakıldığında Soğuk Savaş dinamiklerinin bir ürünü olarak değerlendirilebilecek toplumun ulusal savunmada aktif olması anlayışının mazisi çok daha eskilere gider. Bu durum Türk toplumu için yeni bir şey olmadığı gibi bu askerî-toplumsal örgütlenmenin Orta Asya konargöçer bozkır kültüründen beslendiği de iddia edilmiştir.⁷⁸ Ancak modern manada ordu ve millet arasındaki yakın ilişkinin tesisi söz konusu olduğunda son dönem Osmanlı Ordusu'nda danışmanlık yapan Colmar Freiherr von der Goltz'a ayrı bir parantez açmak gerekir. Onun Osmanlı askerî sistemine nüfuz eden Millet-i Müsellâha (Ordu Millet) fikri, endüstriyel çağda savaşların ordular arasında değil milletler arasında olacağı tezinden hareketle toplumların ordu merkezli bir teşkilatlanma ile savaşa hazırlanmasını gerekli görür.⁷⁹ Nitekim bu anlayışın da etkisiyle Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda halkını beklenenin ötesinde bir başarıyla seferber edebilmiştir. Savaşta mağlubiyetin ardından yerelden ulusal düzeye taşınan bir direnişle sömürge idaresi altındaki birçok ulusu etkileyen Türk Millî Mücadelesi de yine bu fikirden izler taşır.⁸⁰ Osmanlı'nın son yılları ve Erken cumhuriyette ordu-millet ilişkisini pekiştiren bu tecrübeler ordunun ülke savunmasının yanında toplumun modernleştirilmesinde de görev alıp rol model olması gerektiği fikrini yerleştirmiştir.⁸¹

Millî Mücadele'de Türk toplumunun elindeki tüm imkânları savaşa seferber ederek mücadele etmesi topyekûn savunma konseptinin bazı açılardan erken bir örneği olarak kabul edilebilir. Ancak Türkiye örneğinde halk modern topyekûn savunma uygulamalarının aksine savaş ve krize karşı önceden teşkilatlandırılmamış, elde kalan son toprağı da kaybetmeme güdüsüyle günün acil ihtiyacına binaen bir varoluş mücadelesine girişmiştir. Yani bu mücadele modern topyekûn savunma konseptinin sınırlarını aşan bir şekilde gerçekleşmiştir.

Millî mücadele sonrasında her Türk'ün asker doğduğu bir anlayış uyarınca Türkiye'de toplum askerî konularda kışla dışında da eğitilmeye başlanmıştır. 1927-

⁷⁸ Mevlüt Bozdemir, *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, Ankara, s. 4-5.

⁷⁹ Bu ordu merkezli yeni toplumsal düzen subayların toplumda yönetici ve modernleştirici bir görev yüklenmelerini de beraberinde getirmiştir. Colmar Von Der Goltz, *Millet-i Müsellaha (Ordu Millet)*, çev. İsmet Sarıbal, Otorite Kitap, İstanbul, 2016, s. 34.

⁸⁰ Emine Tutku Vardağı, "The Impacts of Lausanne Treaty on British Colonialism", *Journal of Anglo-Turkish Relations* 2:2, s. 71-72.

⁸¹ Silahlı kuvvetlerin ulusal bilinç ve ideolojinin içselleştirilmesindeki rolünün, modern endüstriyel toplumlarda diğer toplumlara nazaran daha sınırlı olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında yoğun bir modernleşme çabası içinde olduğu 19 ve 20. yüzyıl Türk toplumunda ordunun modern değerlerin aşılmasındaki uğraşlarının sonuçları azımsanamayacak düzeydedir. Cemil Sağlam, "Çekiç ile Tornavida Arasındaki Fark: Amerikan Askerî Yardımları Sonrası TSK'daki Dönüşümün Toplumsal Etkileri", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3:42, 2022, s. 51-75; Ordunun halk okulu rolünün abartıldığına dair batı merkezli bir karşı çıkış için bkz: Ronald R. Krebs, "A School for the Nation? How Military Service Does Not Build Nations, and How It Might", *International Security* 4:28, 2004, s. 85-124.

1956 yılları arasında okullarda zorunlu olarak verilen “Askerî Tedrisat” dersi ile çiçeği burnunda Cumhuriyet’in gençleri, askerî meseleler hakkında eğitilirken bu derslere ek olarak iki haftalık zorunlu izci kamplarında silah eğitimi de almışlardır.⁸² Gençlere yönelik bu uygulamanın yanında “Beden Terbiyesi Mükellefiyeti” uygulaması, 1938 yılında toplumun askerlik becerilerini geliştirmek üzere yürürlüğe sokulmuş ve 1964’e kadar da uygulanmıştır.⁸³ Ulusal kimliğin olgunlaşma aşamasındaki tarihlerde bu tür programların kimlik inşası için de kullanıldığı düşünülebilir. Ancak savaş tehlikesinin had safhada olduğu yıllarda uygulandıklarından ideolojik eğitimden ziyade askerî konulara ağırlık verdikleri görülmektedir.⁸⁴ Bununla birlikte her iki programın da Türkiye’de şehirleşme ve okullaşmanın az olduğu yıllarda uygulandığı göz önüne alındığında ne kadar etkili oldukları tartışmalıdır.⁸⁵

Türkiye’de sivil okullardaki askerî eğitimin simge uygulamalarından olan millî güvenlik dersleri de bu tarihsel tecrübe ışığında şekillenmiştir. 2 Şubat 1980 tarihli yönetmelik uyarınca okutulmaya başlanan bu derslerin amacı, ilgili yönetmeliğin birinci maddesinde “*Türkiye Cumhuriyetini her türlü koşullar altında her çeşit saldırıya karşı daima artan bir kudret ve kuvvetle korumak ve yüceltmek için Türk gençliğinin tümünde doğal olarak bulunan millî güvenlik bilincini topyekün harbin isteklerine göre pekiştirmek.*” şeklinde belirtilmiştir.⁸⁶ Her ne kadar toplumu topyekün bir harbe hazırlama iddiası taşısa da ders içerikleri, verilen eğitimlerin çoğunlukla ideolojik maksatlı olduğunu göstermektedir.⁸⁷

Sovyetlerin dağılması sonrası değişen uluslararası atmosfer birçok ülkede Soğuk Savaş dönemi uygulamalarını tartışmaya açmıştır. Bu doğrultuda Türkiye’de millî güvenlik dersleri de eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. 2012 yılında dönemin Millî Eğitim Bakanı Dinçer, bu tür bir dersin “savunma eğitimi” programı uygulayan

⁸² Ders içerikleri, silah bilgisinden savunma ve taarruz taktiklerine kadar yoğun askerî teknik konulardan oluşmaktadır. Nihat Aycan, Şinasi Uzunlar, ve Şule Aycan, “Liselerde Verilen Askerlik Derslerinin Tarihçesi”, *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, 227-28.

⁸³ Betül Yazar, “Osmanlı’dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Modern Sporun Kuruluşu”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 2014, s. 312-313.

⁸⁴ Aycan, Uzunlar, ve Aycan, “Liselerde Verilen Askerlik Derslerinin Tarihçesi”, s. 228.

⁸⁵ Bu eğitimlerin yanında İkinci Dünya Savaşı sürerken geceleri şehirlerde karartma uygulamaları, tatbikatlar ve sivil savunma odaklı Pasif Korunma Teşkilatı kurulmasına kadar alınan bir dizi önlemlerle de olası bir saldırıdaki sivil kayıplar azaltılmaya çalışılmıştır. Umut Karabulut, “Davetsiz Misafiri Beklerken İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Pasif Güvenlik Önlemleri (1939-1940)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14:28, 2014, s. 207-208.

⁸⁶ Aynı maddenin c bendinde geçen “*Silahlı Kuvvetleri tanıtmak, gençleri ordu’ya içten gelen sevgi ve özlemle bağlamak, onları Silahlı Kuvvetlerle yapılan ana savunmanın temel bilgileri üzerinde fikren hazırlamak böylece Türk gençliğini her an ordu ve sivil savunmanın aktif organlarında görev alabilecek bir düzeye getirmek, birlik ve beraberlik ruhunu yaratmak ve vatansever bir gençlik yetiştirmektir.*” ifadesi bu derslerle gençliğin olası bir seferberliğe zihnen ve fiziken hazır hale getirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. “Millî Güvenlik Bilgisi Öğretimi Yönetmeliği”, 02 Şubat 1980, <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=3&MevzuatNo=837&MevzuatTertip=5>, erişim 19.10.2023

⁸⁷ Aycan, Uzunlar, ve Aycan, “Liselerde Verilen Askerlik Derslerinin Tarihçesi”, s. 228.

Polonya haricinde hiçbir Avrupa Birliği ülkesinde olmadığını söyleyerek dönemin değişen güvenlik algısını yansıtan bir açıklama yapmıştır.⁸⁸ Ancak bugün gelinen noktada çoğu Avrupa ülkesi savunma eğitimlerini tekrar sivil müfredatların bir parçası haline getirmiştir.

Eğitim sisteminin yanında askerlik sistemindeki değişiklikler de ulusal savunma bilincinin geliştirilmesinde elzemdir. Soğuk Savaş'ın bitişiyle Avrupa'da zorunlu askerlik uygulaması tartışmaya açılmış ve birçok ülke bu uygulamayı sonlandırarak profesyonel orduya geçmiştir. O yıllarda bölgesel savunma ordusuna sahip Türkiye, çatışmaların eksik olmadığı coğrafyası ve yürüttüğü terörle mücadele dolayısıyla çoğu Avrupa ülkesinin aksine zorunlu askerlik uygulamasını devam ettirmiştir. Günümüzde ise Türkiye yarı profesyonel ordusu ile her iki sistemin avantaj ve dezavantajlarına sahip karma bir model uygulamaktadır. Bu karma modelin de etkisiyle Türkiye, ordu-toplum ilişkileri kopmamış bir görüntü vermektedir. Nitekim ülke savunmasındaki yüksek gönüllülük oranları⁸⁹ ve Türkiye'de ordunun toplumun en güvendiği kurumların başında gelmesi bu tabloyu destekler.⁹⁰

Zorunlu askerlik uygulamasının savaş ve kriz şatlarında toplumsal dirence olumlu etkisi göz önüne alındığında kışlalar toplumsal değişimde önemli bir potansiyele sahiptir.⁹¹ Bu potansiyelden yararlanmak adına zorunlu ve bedelli askerlik uygulamaları, Türk toplumunun sivil savunma bilincinin artırılmasında kullanılabilir.⁹²

Toplumsal direnç ve savunma denildiğinde Türkiye'nin dünyada en fazla yalan habere maruz kalan ülkelerin başında geliyor oluşu da unutulmamalıdır.⁹³ RTÜK

⁸⁸ “Hiçbir ülkede millî güvenlik dersi yok”, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/hicbir-ulkede-milli-guvenlik-dersi-yok/383878>, erişim 19.10.2023; İşlevselliği tartışma konusu bu uygulamanın 2012 yılında kaldırılmasıyla savunma politikalarının topluma aktarılmasında medya dışında bir kanal kalmamıştır. Bu durum, televizyon programlarında *analiz* yapan birtakım uzmanların(!) da etkisiyle meselenin ekonomik ve politik köklerinden kopararak siyaset üstü bir hale gelmesine ve savunma politikalarında eleştireliliğinin ortadan kalktığı bir duruma neden olmaktadır. Savunma Sanayii ile ilgili benzer bir eleştiri için bkz. Çağlar Kurç, “Savunma Çalışmaları”, *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 1:2, 2020, s. 92.

⁸⁹ 2015 yılındaki bir ankete göre Türkiye %73'le Finlandiya'nın ardından Avrupa'nın en yüksek gönüllülük oranına sahiptir. Kâğıt üstünde bir analize imkân tanısa da bu tür istatistiki verilerin olası bir savaşa dair net tablolar ortaya koyamayacağı unutulmamalıdır. “WIN/Gallup International's Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country”, <https://www.gallup-international.bg/en/33483/win-gallup-internationals-global-survey-shows-three-in-five-willing-to-fight-for-their-country/>, erişim 19.10.2023

⁹⁰ “Turkey: Public Trust in Institutions 2022”, Statista, <https://www.statista.com/statistics/1330697/turkey-public-trust-in-institutions/>, erişim 19.10.2023.

⁹¹ Ronen Itsik, “Compulsory Military Service as a Social Integrator”, *Security and Defence Quarterly*, 30:3, 2020, s. 74.

⁹² Morris Janowitz, bir eğitim faaliyetini endoktrinasyondan ayıran kıstasları tek taraflı bir süreç olmaması ve eğitimi alan kişinin organizasyon içindeki performansını artırıcı bir nitelik taşıması olarak belirtir. Aradaki bu fark, eğitimlerin benimsenmesini sağlayan en önemli etmenlerdendir. Bu açıdan bakıldığında özellikle yaşanan toplumsal hafızada çok taze olan 6 Şubat depremlerinin ardından birçok Türk vatandaşının askerde iken acil durumlarda kendilerine yetmelerini sağlayacak bu tür eğitimleri almak isteyebilir. Krebs, “A School for the Nation?”, s. 93.

⁹³ “Infographic: Where Exposure To Fake News Is Highest”, Statista Infographics, <https://www.statista.com/chart/14265/where-exposure-to-fake-news-is-highest>, erişim 19.10.2023.

ve Millî Eğitim Bakanlığı arasındaki protokol uyarınca ilk ve ortaokul düzeyinde verilen medya okuryazarlığı eğitimleri bu korkutucu durumla mücadele amacı taşımaktadır.⁹⁴ Ancak sadece okullarda verilen eğitimin bu vahim tabloyu değiştirmede ne derece etkili olduğu tartışılır. Bu nedenle okullardaki eğitimlerin yanında devletin toplumsal kitlelere ulaşabildiği diğer mecralarda da bu tür eğitimler verilmelidir. Bu doğrultuda kışlalar Türkiye’de yalan haber ve dezenformasyonla mücadelede toplumun eğitilmesi için uygun ortamlardır. Her yıl kışlalarda on binlerce genç erkeğe verilecek eğitimlerle toplumun önemli bir kesimi daha bilinçli bir hale getirilebilir. Böylelikle ulusal savunmanın bir paydaşı, bu politikalara eleştirel bakabilen ve kriz durumlarında kendine yetebilen bir toplumun temeli atılabilir.

Sonuç itibariyle Türkiye’de Erken Cumhuriyet döneminden beri yürütülen uygulamalara bakıldığında bunlar topyekûn savunma konsepti dâhilinde değerlendirilebilir. Ancak bu uygulamaların amacı dönemden döneme değişmiştir. Örneğin Erken Cumhuriyet döneminde toplumun askerî meseleler hakkında eğitilmesi günün askerî gerekliliklerinin yanında ulus inşa süreci doğrultusunda şekillenmiştir. Ancak NATO güvenlik şemsiyesinin altında girildikten sonra özellikle 80’li yıllardan sonraki uygulamaların toplumsal dayanışma ve bütünlüğün sağlanmasına yönelik daha ideolojik bir hüviyet kazandığı görülmektedir.

Bugün Türkiye’nin tehdit algısında terörizm başlıca unsurdur. Bu tehditle başa çıkmada askerî kapasitesi bakımından sorun yaşamasa da propaganda ve terör saldırıları gibi toplumsal alanı etkileyen tehditler dolayısıyla Türkiye’nin toplumsal direncinin arttırması elzemdir. Sahip olduğu nüfusun heterojen nitelikleri ve barındırdığı milyonlarca göçmen dolayısıyla Türk toplumsal yapısının güçlendirilmesi büyük bir önem arz etmektedir. Bu noktada klasik topyekûn savunma uygulamalarının sivil alanda sınırlı kalacak şekliyle uygulanması sorunları çözmeyecektir. Etkin bir sivil savunma eğitimlerinin yanında ulusal savunmayı ilgilendiren konular teorik zeminde de öğretilmelidir. Ancak bu sadece sivil eğitim kurumlarının altından kalkabileceği bir süreç olarak görünmemektedir. Bu noktada zorunlu askerlik bir avantaj olarak karar alıcıların önünde durmaktadır. İdeolojik saiklerden arındırılmış sivil eğitim kurumlarında ve orduda verilecek eğitimlerle Türk toplumunun toplumsal yapısı tehditler ve krizler karşısında daha güçlü bir yapıya kavuşacaktır.

Sonuç

Avrupa’da Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle yeni bir döneme girmiştir. 2022’de Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik saldırısı da buna benzer bir değişime neden oldu. Soğuk Savaş sonrası dönemde, tüketim ekonomisinin ve bireysel düşüncenin hâkim olduğu

⁹⁴ RTÜK, “Türkiye’de Medya Okuryazarlığı”, http://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=E56CE034-6CEB-41AE-A12C-B618EBEA461B, erişim 19.10.2023.

Batı toplumsal yapısı düşman bir devletin tehdidi de olmayınca bu değişime ayak uyduramadı. Sonuçta savaş ve krizler karşısında kırılğan bir Batı toplumu ortaya çıktı.

Bu noktada coğrafi olarak yakın ve benzer tehditlere maruz kalan birçok ülkenin tehditlere karşı benzer tutumlar sergilediği görülmektedir. Örneğin Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhak etmesinin ardından, İskandinav ülkeleri ulusal güvenliklerine en büyük tehdit olarak yeniden Rusya'yı belirlemiş ve Soğuk Savaş yıllarında yaptıkları gibi bugün de benzer ve bazı ortak önlemler almıştır. Bu ülkeler, NATO başta olmak üzere askerî ittifaklara katılarak güvenliklerini sağlamakla birlikte, Sovyetler'e karşı kullandıkları topyekûn savunma kavramını bugün hibrit tehditlerle mücadele edebilmek adına daha kapsamlı bir biçimde uygulamaya çalışmaktadır.

Nüfus ve coğrafya olarak küçük olan Baltık ülkelerinin savunma anlayışları da birbirine benzemektedir. Bu ülkeler de Kuzeydeki ülkeler gibi kolektif güvenlik örgütlerine katılarak güvenliklerini sağlamaya çalışıyorlar. Bu ülkelerin topyekûn savunma konseptine yaslanmaları sınırlı askerî kapasiteleri ve az nüfuslarından kaynaklanmaktadır. Toplumlarının savaştaki direncini sağlamak, işgal halinde direnmek ve Rus dezenformasyonuna karşı koyma amacıyla gayrinizami harp uygulamalarına da önem veren bu ülkelerin uygulamalarında özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki tecrübeleri belirleyici olmuştur. Ayrıca, önemli bir Rus azınlığa sahip olan Estonya ve Letonya topyekûn savunma anlayışıyla toplumlarına ulusal değerlerini aşılama ve bölünmüş toplumsal yapılarını güçlendirip ülkelerindeki Rus etkisini azaltmaya gayret etmektedir.

Rusya'nın dozu 2014'ten beri artan saldırgan dış politikası Avrupa'ya krizler karşısındaki toplumsal hazırlıklarını gözden geçirmesi için bir uyarı olmuştur. Bundan ötürü bugün Avrupa'daki birçok ülke, toplumlarının savaş ve krizlere karşı dayanıklılığını artırmak için yoğun bir çaba gösteriyor. Bu amaçla, daha önce denenmemiş yöntemler yerine, Soğuk Savaş döneminde uygulayıp başarılı oldukları uygulamaları güncelleyerek ve günümüz tehditlerinin gerekliliklerine adapte ederek yürürlüğe sokmuşlardır. Bu noktada bazı ortak kalıplar olmakla birlikte ülkeler tehdidin boyutu ve nüfus ve askerî güçlerine bağlı olarak toplumlarını ulusal savunmada kullanmaya çalışmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin de yürürlükte olan hâlihazırdaki uygulamalarına ek olarak Avrupa'daki örnekleri göz önünde bulundurarak terörizm karşısında toplumsal direncini güçlendirecek yollara başvurması önem arz etmektedir.

Çatışma Beyanı:

Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça Basılı Eserler

- ATEŞ Barış (2020). “Askeri Değişim: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerine Bir İnceleme”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10:1, 15-42.
- ATMANTE Kristine (2020). “Comprehensive Defence in Latvia- Rebranding State Defence and Call for Society’s Involvement”, *Journal on Baltic Security*, 6:2, 1-15.
- AYCAN Nihat UZUNLAR Şinasi ve AYCAN Şule (2018). “Liselerde Verilen Askerlik Derslerinin Tarihçesi”, *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 223-32.
- BERZINA Ieva (2020). “From ‘Total’ to ‘Comprehensive’ National Defence: The Development of the Concept in Europe”, *Journal on Baltic Security*, 6:2, 1-9.
- BESİKÇİ Mehmet (2013). “On Yıllık Harp ve Topyekûn Seferberlik”, *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri, 1792-1918*, (ed.), Gültekin Yıldız, 205-26, Timaş Yayınları, İstanbul.
- BOZDEMİR Mevlüt (1982). *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- COWEN Deborah ve GILBERT Emily (2008). *War, Citizenship, Territory*, Routledge, New York.
- ENLOE Cynthia (2000). *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women’s Lives*, University of California Press, California.
- FLANAGAN Stephen OSBURG Jan BINNENDIJK Anika KEPE Marta ve RADİN Andrew (2019). “Deterring Russian Aggression in the Baltic States Through Resilience and Resistance”, RAND Corporation.
- GARRISON Dee (2006). *Bracing for Armageddon: Why Civil Defense Never Worked*, Oxford University Press, New York.
- GOLTZ Colmar von der (2016). *Millet-i Müsellaha (Ordu Millet)*, (çev. İsmet Sarıbal), Otorite Kitap, İstanbul.
- INGLEHART Ronald F PURANEN Bi ve WELZEL Christian (2015). “Declining Willingness to Fight for One’s Country: The Individual-Level Basis of the Long Peace”, *Journal of Peace Research*, 52:4, 418-434.
- ITSİK Ronen (2020). “Compulsory Military Service as a Social Integrator”, *Security and Defence Quarterly*, 30:3, 65-80.
- KARABULUT Umut (2014). “Davetsiz Misafiri Beklerken İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Pasif Güvenlik Önlemleri (1939-1940)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14:28, 199-223.
- KREBS Ronald R. (2004). “A School for the Nation? How Military Service Does Not Build Nations, and How It Might”, *International Security*, 28:4, 85-124.
- KURÇ Çağlar (2020). “Savunma Çalışmaları”, *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 1:2, 90-108.
- LARSSON Sebastian ve RHINARD Mark (ed.) (2021). *Nordic Societal Security: Convergence and Divergence*, Routledge New Security Studies, Routledge/Taylor & Francis Group, London/New York.
- LUDENDORFF Erich von (2017). *Topyekûn Harp*, (çev. Erhan Çifci ve Aynur Onur Çifci), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- LUTTWAK Edward N. (1995). “Toward Post-Heroic Warfare”, *Foreign Affairs*, 74:3, 109-122.
- MOSKOS Charles C. (2005). “Military Systems in the 21st Century: Changes and Continuities”, Timothy Edmunds ve Marjan Maletić (ed.), *Defence Transformation in Europe: Evolving Military Roles*, IOS Press, Amsterdam, 19-26.
- MÜNKLER Herfried (2010). *Yeni Savaşlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- NİCOLL Angus (1986). “Preparing for War: No Lessons Learned”, *Medicine and War*, 2:2 103-109.
- RİKSVAPNET Lill A. ve DAHLSTRÖM H. (2018). “If Crisis or War Comes”, *Swedish Civil Contingencies Agency (MSB)*, erişim 20.10.2023.
- SAĞLAM Cemil (2022). “Çekiç ile Tornavida Arasındaki Fark: Amerikan Askerî Yardımları Sonrası TSK’daki Dönüşümün Toplumsal Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42:3, 51-75.

- STRINGER Kevin D. (2017). *Building a Stay-Behind Resistance Organization*, National Defense University Press, Washington.
- TUUNAINEN Pasi (2016). *Finnish Military Effectiveness in the Winter War, 1939-1940*, Palgrave Macmillan, London.
- URYCH Iлона ve MATYSIAK Grzegorz (2022). "Preparing Youth for Defence: Socialisation, Education, and Training of Young People in Europe for National Security", *Security and Defence Quarterly*, 2:38, 1-15.
- VALE Lawrence J. (1987). "Origins and Definitions of Civil Defence", Lawrence J. Vale (ed.), *The Limits of Civil Defence in the USA, Switzerland, Britain and the Soviet Union*, Palgrave Macmillan, London, 14-23.
- VARDAGLI Emine Tutku (2021). "The Impacts of Lausanne Treaty on British Colonialism", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, 2:2, 67-87.
- WITHER James Kenneth (2020). "Back to the Future? Nordic Total Defence Concepts", *Defence Studies*, 20:1, 61-81.
- YARAR Betül (2014). "Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçiş Süreci ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Modern Sporun Kuruluşu", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 301-317.
- ZDANAVIČIUS Liudas ve STATKUS Nortautas (2020). "Strengthening Resilience of Lithuania in an Era of Great Power Competition: The Case for Total Defence", *Journal on Baltic Security*, 2:6, 1-21.

İnternet Kaynakları

- "200 Tys. Polaków Na Ćwiczenia Wojskowe". Kto Dostanie Powołanie?», <https://www.tvp.info/64979922/cwiczenia-wojskowe-2023-r-cto-dostanie-powolanie-dowojska-wyjasniamy->, erişim 20.10.2023.
- "66% of Adult Poles Want to Defend Their Homeland!", <https://wei.org.pl/en/2022/news/admin/66-of-adult-poles-want-to-defend-their-homeland/>, erişim 20.10.2023.
- "About NORDEFECO - Nordefco", <https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco>, erişim 20.10.2023.
- "Activities of national minority cultural associations | INSA", <https://integratsioon.ee/en/activities-national-minority-cultural-associations>, erişim 19.10.2023.
- "Baltic Defence College - Home", <https://www.baltdefcol.org/>, erişim 19.10.2023.
- "Building resilience – Collaborative proposals to help nations and partners" (2017). Supreme Allied Command Transformation and City of Norfolk, <https://www.norfolk.gov/DocumentCenter/View/30383/Interdependency-in-Resilience?bidId=>, erişim 20.10.2023
- "Civil Defence Shelters - Ministry of the Interior", <https://intermin.fi/en/rescue-services/preparedness/civil-defence-shelters>, erişim 20.10.2023.
- "Estonia: Country Data and Statistics", <https://www.worlddata.info/europe/estonia/index.php>, erişim 20.10.2023.
- "Estonian Defence League", <https://www.kaitseliit.ee/en/edl>, erişim 20.10.2023
- "Fifty-Eight Thousand Women Serving in Ukrainian Army", <https://www.ukrinform.net/rubric-defense/3143381-fiftyeight-thousand-women-serving-in-ukrainian-army.html>, erişim 19.10.2023.
- "Finns' Opinions on Foreign and Security Policy", Advisory Board for Defence Information, [https://www.defmin.fi/files/3579/ABDI_\(MTS\)_December_2016_Report_in_english.pdf](https://www.defmin.fi/files/3579/ABDI_(MTS)_December_2016_Report_in_english.pdf), erişim 20.10.2023
- "French Military Chiefs Sound the Alarm on the State of the Armed Forces", https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/08/13/french-military-chiefs-of-staff-sound-the-alert-on-the-state-of-their-troops_5993519_4.html, erişim 20.10.2023.
- "Hiçbir ülkede millî güvenlik dersi yok", <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/hicbir-ulkede-milli-guvenlik-dersi-yok/383878>, erişim 19.10.2023
- "In Neutral Sweden, Civil Defense and Citizens Gear up for Possibility of War", https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/02/16/in-neutral-sweden-civil-defense-and-citizens-gear-up-for-possibility-of-war_6016004_4.html, erişim 19.10.2023.
- "In the Reserve", <https://intti.fi/en/in-the-reserve>, erişim 20.10.2023
- "Infographic: Where Exposure To Fake News Is Highest", <https://www.statista.com/chart/14265/where-exposure-to-fake-news-is-highest>, erişim 19.10.2023.

- “Kaitseļiidu Kool”, <https://kaitseļiidukool.ee/koolist/>, erişim 20.10.2023.
- “Klasy Mundurowe Na Szkoleniach Wojskowych”, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/klasy-mundurowe-na-szkoleniach-wojskowych>, erişim 20.10.2023.
- “Kraţto Apsaugos Sistema: Skaiciai ir Pokyciai”, *Lietuvos Respublikos Kraţto Apsaugos Ministerija*, <https://kam.lt/leidiniai/krasto-apsaugos-sistema-skaiciai-ir-pokyciai/>, erişim 20.10.2023.
- “Latvia political briefing: Compulsory Military Service to be Introduced in Latvia”, China-CEE Institute, <https://china-cee.eu/2022/07/20/latvia-political-briefing-compulsory-military-service-to-be-introduced-in-latvia/>, erişim 20.10.2023
- “Latvia: Country Data and Statistics”, <https://www.worlddata.info/europe/latvia/index.php>, erişim 20.10.2023
- “Les classes de défense et de sécurité globales (CDSG) et les cadets”, <https://eduscol.education.fr/3664/les-classes-de-defense-et-de-securite-globales-et-les-cadets>, erişim 20.10.2023.
- “Lithuania - World Directory of Minorities & Indigenous Peoples”, <https://minorityrights.org/country/lithuania/>, erişim 20.10.2023.
- “Military expenditure (current USD) - European Union | Data”, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=EU>, erişim 19.10.2023.
- “Military spending boost to give Poland largest army in EU”, <https://www.aa.com.tr/en/economy/military-spending-boost-to-give-poland-largest-army-in-eu/2801841>, erişim 20.10.2023
- “Millî Güvenlik Bilgisi Öğretimi Yönetmeliği”, 02 Şubat 1980. <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=3&MevzuatNo=837&MevzuatTertip=5>, erişim 19.10.2023
- “Modern Military - Safe Homeland - Ministry of National Defence - Gov.Pl Website”, <https://www.gov.pl/web/national-defence/modern-military---safe-homeland>, erişim 20.10.2023.
- “Moscow Signals Concern for Russians in Estonia”, blm. Emerging Markets. <https://www.reuters.com/article/us-russia-estonia-idUSBREA2I1J620140319>, erişim 19.10.2023.
- “NATO - Topic: NATO’s military presence in the east of the Alliance”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, erişim 20.10.2023.
- “Nordic Countries Plan Joint Air Defence to Counter Russian Threat”, <https://www.reuters.com/world/europe/nordic-countries-plan-joint-air-defence-counter-russian-threat-2023-03-24/>, erişim 19.10.2023.
- “Polish Defence in the Perspective of 2032 - Ministry of National Defence - Gov.Pl Website”, <https://www.gov.pl/web/national-defence/polish-defence-in-the-perspective-of-2032>, erişim 20.10.2023.
- “Public Opinion on National Defence 2022”, *Eesti Uuringukeskus OÜ*, <https://www.kaitseministeerium.ee/en/objectives-activities/national-defence-and-society>, erişim 20.10.2023.
- “Public Opinion on the War in Ukraine”, *DG COMM Public Opinion Monitoring Unit*, <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-head/eurobarometer/2022/public-opinion-on-the-war-in-ukraine/en-public-opinion-on-the-war-in-ukraine-20220304.pdf>, erişim 20.10.2023.
- “Record Number of Reservists Participated in Defence Exercises Last Year”, <https://yle.fi/a/74-20013081>, erişim 20.10.2023.
- “Reporters - Ukraine’s Shadow Soldiers: Meeting Resistance Fighters in Kherson Region”, <https://www.france24.com/en/tv-shows/reporters/20230224-ukraine-s-shadow-soldiers-meeting-resistance-fighters-in-kherson-region>, erişim 20.10.2023.
- “Resilience through Civil Preparedness”, *A CCOE Info Sheet CIMIC Centre of Excellence*, <https://www.cimic-coe.org/resources/fact-sheets/resilience-through-civil-preparedness.pdf>, erişim 20.10.2023.
- “Society Integration in Latvia | Ārlietu Ministrija”, <https://www.mfa.gov.lv/en/society-integration-latvia>, erişim 19.10.2023.

- “The Security Strategy for Society Government Resolution”, The Security Committee Ministry of Defence (Finland), https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/04/YTS_2017_english.pdf, erişim 20.10.2023.
- “Total Defence for the New Era. Swedish Expert: Increase of the Armed Forces Size is a Challenge”, <https://defence24.com/defence-policy/total-defence-for-the-new-era-swedish-expert-increase-of-the-armed-forces-size-is-a-challenge-interview>, erişim 19.10.2023.
- “Turkey: Public Trust in Institutions 2022”, <https://www.statista.com/statistics/1330697/turkey-public-trust-in-institutions/>, erişim 19.10.2023.
- “Türkiye de Medya Okuryazarlığı”, http://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=E56CE034-6CEB-41AE-A12C-B618EBEA461B, erişim 19.10.2023.
- “Ukraine: Civilian Casualty Update 13 February 2023”, <https://www.ohchr.org/en/news/2023/02/ukraine-civilian-casualty-update-13-february-2023>, erişim 17.10.2023.
- “Understanding Ukraine’s ‘National Resistance’ Movement”, <https://www.kyivpost.com/post/7528>, erişim 17.10.2023.
- “Warsaw Summit Communiqué Issued by NATO Heads of State and Government (2016)”. NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, erişim 20.10.2023
- “WIN/Gallup International’s Global Survey Shows Three in Five Willing to Fight for Their Country”, <https://www.gallup-international.bg/en/33483/win-gallup-internationals-global-survey-shows-three-in-five-willing-to-fight-for-their-country/>, erişim 19.10.2023.
- “Young Guard | Young Guard Center”, <https://jc.gov.lv/lv/jaunsardze>, erişim 20.10.2023.
- FLANAGAN Stephen J ve KEPE Marta. “What Kind of Resistance Can Ukraine Mount?” Defense News, <https://www.defensenews.com/opinion/commentary/2022/02/26/what-kind-of-resistance-can-ukraine-mount/>, erişim 20.10.2023.
- ĪVĀNS Ansis, “2% no IKP: Kā mūs aizsargās?”, *Delfi*, <https://www.delfi.lv/193/politics/49555249/2-no-ikp-ka-mus-aizsargas-no-8-tukstosiem-rezerves-karaviru-tris-gados-iemanas-atjaunojusi-357>, erişim 20.10.2023.
- KOSHIW Isobel ve O’CARROLL Lisa, “Kyiv Transport App Is Transformed into Life-Saving War Information Tool”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/15/kyiv-transport-app-is-transformed-into-life-saving-war-information-tool>, erişim 17.10.2023.
- PARZYG NAT Natalia, “Gun Ranges in Poland Report Boom in Interest amid War in Ukraine”. Notes From Poland, <https://notesfrompoland.com/2022/03/25/gun-ranges-in-poland-report-boom-in-interest-amid-war-in-ukraine/>, erişim 20.10.2023.
- PEZARD Stephanie, SHURKIN Michael ve OCHMANEK David A, “A Strong Ally Stretched Thin: An Overview of France’s Defense Capabilities from a Burdensharing Perspective”, RAND Corporation, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA231-1.html, erişim 20.10.2023.
- Regeringskansliet, Regeringen och. “Sweden’s Role in NATO”, Regeringskansliet. Regeringen och Regeringskansliet, <https://www.government.se/speeches/2023/01/swedens-role-in-nato/>, erişim 20.10.2023.